

İKTİSAT DERGİSİ

Aylık Dergi
Temmuz - Ağustos / 83
Sayı 224 - 225
150 LİRA

PROF. SABRİ ÜLGENER

Garanti Bankası inanıyor...

Ülkemiz zengin kaynaklara sahiptir. Cumhuriyetimizin kuruluşundan bu yana her alanda büyük aşamalar gösterilmiştir. Garanti Bankası, ülkemiz ekonomisinin gelişmesine inanıyor.

İstikrarlı, ağırbaşlı, sorumluluklarının bilincinde bir kurum olarak Garanti Bankası, tüm imkanlarını gelişmemiz için değerlendirmeyi görev biliyor. Garanti Bankası, akılcı bir yaklaşımla, tüm sorunları aşacağımıza inanıyor. Garanti Bankası, geleceğin daha başarılı sonuçlarla dolu olduğuna inanıyor. Garanti Bankası bugünden gelecek için hazırlanıyor.

**GARANTİ
BANKASI**

I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Yayın Organıdır

Sahibi
I.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları
Cemiyeti Yönetim Kurulu Başkanı
Şeref Özgencil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Prof. Dr. Toktamış Ateş

ABONE KOSULLARI
Yıllık 1.800.- TL. (Öğrenci 1.200.- TL.)
6 Aylık 900.- TL. (Öğrenci 600.- TL.)

REKLAM TARİFESİ
Arka Kapak 50 bin TL.
Kapak içleri 40 bin TL.
İç sayfalar (tam) 25 bin TL.

YÖNETİM YERİ
Cumhuriyet Cad. No: 27/6
Taksim - İstanbul
Tel: 150 50 34 - 150 16 42

Dergideki yazılar kaynak
gösterilerek yayınlanabilir.

Basıldığı Yer
Alaş 527 72 50

İÇİNDEKİLER

- Zor bir dönemin sonunda /3
- 1983 yılının ilk yarısında Türkiye ekonomisi /4
- Dünya'da ve Türkiye'de iki iktisatçıyı yitirdik /6
- Son büyük hocalardandı /6
- Prof. Sabri Ülgener için /9
- Prof. Sabri Ülgener Bibliyografyası /10
- Joan Robinson /12
- Kalkınmada Yabancı Sermaye ve Ön Yardım /13
- Özel Sektör imalat sanayinde ücret fonu ve kredi faiz yükü /16
- Enflasyon ve faiz oranları /18
- Kuzey güney Diyaloğu üzerine /19
- İnşaat Sektörü ne durumda /25
- Görüşme /30
- Eşit işe eşit ücret üzerine /34
- Çok Ortaklı Şirketlere Mali Bir Yaklaşım /36
- Ebru Sanatı /42

ZOR BİR DÖNEMİN SONUNDA

Ulusumuz, demokratik hak ve özgürlüklerinin önemli ölçüde kısıtlandığı bir geçiş sürecini geride bırakmanın hazırlıkları içinde. 1980 öncesinde adım, adım geldiği hissedilen ve engellenemeyen; dahası, aranır, özlenir olan geçici askeri dönem sona ermek üzere. Ancak sokaklardaki terör ve anarşinin önlenmiş olmasına karşın, çarşı-pazardaki anarşinin önünü almak mümkün olamadı. Bunun önünün de kısa bir zaman içinde alınmaya çalışılmasını, en azından anarşinin tekrar sokaklara sıçramasının engelleneceği bir denge ortamının kurulabilmesini ummak istiyoruz.

Toplumsal yapılar, bir ölçüde organik yapılara benzerler. Herhangi bir noktadaki aksama, diğer noktaları da etkiler ve aksatır. İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti Genel Merkez Yönetim Kurulu da bu kaderin dışında kalamadı. Zamanında yapılması mümkün olmayan seçimler nedeniyle, görev süresi uzayan kimi arkadaşlarımızın ayrılmak zorunda kalmalarından ötürü yönetim kurulu içinde sık, sık değişiklikler yapıldı. Ayrıca bağış kaynaklarımızın kurumasından ötürü de kimi parasal sorunlarımız ortaya çıktı ki, bunların çözümü ancak çok özverili kimi arkadaşlarımızın katkılarıyla oldu.

İktisat dergisi artık iki ayda bir çıkıyor. Bu; biraz, başta ben olmak üzere, şu andaki yönetimin kusuru. Biraz da yukarıda değindiğim kaderi paylaşmanın kaçınılmaz bir sonucu. Yıl sonunda yeniden belirlenecek olan yönetimin, bu büyük ayıbımızı örteceğine inanmak da bize pek teselli vermiyor. Ancak İktisat Dergisinin bu aksak haliyle sizlere ulaşabilmesi bile, gené bazı arkadaşlarımızın büyük parasal katkı ve özverileriyle gerçekleşebiliyor. Ayrıca "küstüklerini" sandığımız kimi arkadaşlarımızın katkıları da bizler açısından özellikle sevindirici oldu.

Zor bir dönemden geçtik. Ayrıca bu zor dönemin sonunun görünmüş olmasına karşın, tümüyle geçmiş de değiliz. Bu arada düşünmek ve hatalarımızı teşhis etmek olanağını da (umarım) bulduk. Türkiye'mizin geleceğinde aynı hataların, artık o defasında nelere mâl olabileceğini (sanırım) anladık. Bu dönemin yüksek sesle, ya da yazılı olarak değerlendirilebilmesine uygun yasal bir ortam olmadığı gibi, toplumsal bir ortam da yok şu anda. Ancak çok kısa bir zaman içinde böylesi bir ortama ulaşabilmek için elimizdeki tüm olanakları seferber etmemiz gerekir.

Dergimizin bu sayısının zengin içeriği, gecikmelerimizi bir parça olsun bağışlatır inancındayız. Saygılarımızla.

Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

1983 YILININ İLK YARISINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ

1983 yılının ilk yedi aylık dönemine ait çeşitli ekonomik göstergeler ekonominin büyümeye devam ettiğini ancak bazı sahalarda belirgin yavaşlamalar olduğunu göstermektedir.

Yavaşlamalar Gayri safi milli hasılda ve dolayısıyla tüketim harcamalarında, yatırım harcamalarında, ihracat gelirlerinde, işçi dövizlerinde, inşaat faaliyetlerinde ve hizmetlerde meydana gelmiştir. Buna mukabil enflasyon hızında tahminleri aşan artışlar olmuştur.

Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1983 yılının ilk 3 aylık bilgilerine dayanarak sektörler itibariyle cari ve sabit fiyatlarla hazırladığı geçici Milli Gelir tahminlerine göre 1983 yılında GSMH' da cari fiyatlarla % 27.8, sabit fiyatlarla % 2.9 oranlarında büyüme beklenmektedir.

1983 programı, 1982 yılında % 4.6 olan GSMH artış oranının biraz daha hızlanarak 1983 yılında % 4.8 olacağını öngörmüştü. Bunun gerçekçi bir tahmin olmadığı baştan beri bilinmekte idi. Tarım Kesimi dalgalı bir seyir izlemektedir. Son on yıllık dönemde tarım kesiminin gelişme hızı 3 yıl negatif olmuş yani mutlak olarak gerilemiş, üç yıl yerinde saymış, 4 yıl olağanüstü artış göstermiştir. Bunalımın başladığı 1977 yılından 1981 yılına kadar tarım kesiminin ortalama artış hızı yüzde 1.9 olmuştur. Bu ortalamanın önümüzdeki birkaç yılda da geçerli olacağını farzederek 1982'de yüzde 6.5 büyüme gösteren Tarım Kesiminin, 1983 yılında yüzde 2.7 oranında gerileme göstermesi gerekmektedir. Nitekim Devlet İstatistik Enstitüsü'nün 1983 yılı için ilk geçici tahminine göre Tarım sektörünün yüzde 2.6 oranında gerilemesi beklenmektedir. Tarımdaki bu gerileme GSMH reel artış beklentisinin ancak yüzde 2.9 oranında belirlenmesine yol açmıştır. Diğer sektörlerdeki reel artış hızları değişmeler göstermiştir. Sanayi sektöründe 1982 yılında gerçekleşen yüzde 6.3 gelişme hızının biraz artarak yüzde 6.9 oranına yükselmesi, inşaat sektöründe 1982'de yüzde 0.5 olarak gerçekleşen gelişme hızının biraz daha azalarak 1983 yılında yüzde 0.3 olarak belirlenmesi beklenmektedir. Hizmet sektörlerinin hızları üç sektör için azalırken iki

Prof. Demir DEMİRGİL

sektör için artış göstermiştir, ancak beş hizmet sektörünün ortalama artış hızı aynı kalmıştır.

İhracat, işçi dövizlerinde olumsuz gelişmelerin devam etmesi beklendiğinden yıl ilerledikçe Milli Gelir tahminlerinde bir iyileşme olması ihtimali çok düşüktür. Dış etkenlerin 1983 yılında kalkınmamızı olumlu etkilemesi de muhtemel değildir. OECD bölgesinde % 2 oranında bir GSMH büyümesi beklenmektedir. Bu büyüme daha çok A.B.D.'nden kaynaklanmaktadır. OECD ülkelerinde ve Japonya' da ise ekonomik büyüme olasılığının çok az bir ihtimal dahilinde olduğu anlaşılmaktadır. OECD ülkelerinde 1983 yılında da himayecilik politikalarının devam ettirilmesi, diğer taraftan petrol üreten Orta Doğu ülkelerinin petrol fiyatlarının ve üretimlerinin düşmesi nedeniyle gelirlerinin azalması sonucu ithalatlarını kısımları beklenmektedir.

Dünya ekonomisindeki bu beklentiler karşısında Ekonomimizin 1983 yılında dıştan olumlu etkilenmesi beklenemez.

İhracatın artış hızı büyük çapta gerilemiştir. 1982 yılında yüzde 22.2'ye gerilemiş olan artış hızı 1983 ilk 5 ayında 1982 yılının eş dönemine kıyasla ancak % 6.9 oranında artmıştır.

İhracat artış hızındaki gerileme 1982 yılında olduğu gibi tarım ürünleri ihracatının gerilemesinden kaynaklanmaktadır. 1982 yılında yüzde 3.5 oranında gerilemiş olan tarım ürünleri ihracatı 1983 yılının ilk 5 ayında yüzde 15.7 oranında gerilemiştir. Sanayi ürünleri ihracatı artış hızı yarı yarıya inmiş bulunmaktadır. 1982 yılında yüzde 50 civarında artış kaydeden sanayi ürünleri Ocak-Mayıs 1983 döneminde yüzde 23 oranında artış kaydetmiştir. Aynı dönem zarfında ithalat artış hızı yüzde 7.3 oranında olmuş ve ihracat artış hızına yaklaşmıştır.

İhracatın ithalatı karşılama oranı geçen yılın ilk beş ayında yüzde 60.7 bu yılın eş döneminde ise yüzde 60.5 olmuştur.

İşçi dövizleri girişi 1981 yılında % 20 oranında artarken 1982 yılında aksine % 12 oranında azalma göstermiştir. 1983 yılının ilk dört ayında işçi döviz girişleri geçen yılın aynı dönemine göre % 18,4 oranında azalma kaydetmiştir. İşçi döviz girişlerindeki azalma üç nedene bağlanabilir. (1) İşçilerimizin yoğun olarak bulundukları Batı Almanya'daki ekonomik durgunluk (2). İşçi dövizlerinin çok büyük bölümünün D.M. cinsinden ülkeye girmesi ve DM paritesinin son aylarda genellikle dolar lehine sey-

retmesi (3) Resmi Dolar Kuru ile paralel, piyasadaki dolar kuru arasındaki sapmanın artması.

Fiyat artış hızı artmaya devam etmiştir. 1982 yılının ilk 6 ayında toptan eşya fiyatlarında görülen % 12,2'lik artışa karşılık 1983 ün aynı döneminde % 16'lık bir fiyat artışı görülmektedir.

Para mevduat ve kredi bakımından da bazı serilerin artış hızlarında yavaşlama göze çarpmaktadır. Tedavüle çıkan banknotların Haziran 1983 sonu itibarıyla 12 aylık artış oranı yüzde 23.5 olmuştur. Artış hızı enflasyon hızının altında olmakla beraber aydan aya çok şiddetli artışlar ve düşmeler gösterdiği için bu şiddetli dalgalanma olumsuz etkiler yapabilmektedir. Merkez Bankası kredilerinin Haziran sonu itibarıyla 12 aylık artış oranı % 47 olmuştur. Enflasyon buradan kaynaklanmadığı anlaşılmaktadır.

Banka mevduatının artış hızında bir gerileme gözlenmektedir. Konsolide mevduatın Haziran sonu itibarıyla artış hızı yüzde 52,3 tür. ve geçen yılın artış oranının altındadır. Vadesiz tasarruf mevduatının faizinin yüzde 20'ye çıkarılması etkisini göstermiş, Haziran sonu itibarıyla 12 aylık artış hızı yüzde 96,3'e yükselmiştir. Buna karşın vadeli tasarruf mevduatının artış hızı yüzde 64,6'ya inmiştir. Mevduat sertifikaları ise yüzde 44 oranında azalmıştır.

1983 yılının rengi belli olmuştur, ne bembeyaz ne de simsiyahtır, gri renkte bir yıl olacaktır.

DÜNYA'DA ve TÜRKİYE'DE İKİ İKTİSATÇIYI YİTİRDİK..

Cambridge Üniversitesi Profesörlerinden J. ROBINSON ile İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Profesörlerinden Sabri ÜLGENER geçtiğimiz günlerde aramızdan ayrıldılar.

Son "Büyük Hocalar"dandı.

Prof. Dr. Toktamış ATEŞ

Geçenlerde, yitirdiğimiz ve kişisel olarak yoğun ilişkiler içinde olmamıza karşın, yokluğuna gerçekten çok güç alışacağımız, hocamız Prof. Dr. Sabri Ülgener; artık sayıları iyice azalmış olan "Büyük Hocalar" kuşağının son temsilcilerinden biriydi.

İlk gençliğinin keskinliği içinde yıllar önce, bu "Büyük Hoca" tabirine çok tutulurdum. "Büyük hoca olmanın temel koşulu, kişinin üç isimli olmasıdır!", diyerek kendimizce alay da ederdik. Ülgener Hoca, her ne kadar üç isim kullanmasa da;

"Sabri F. Ülgener" olarak, arada bir noktada bulunurdu. Bugün başımı geriye doğru çevirdiğim zaman bu "büyüklüğün" nereden geldiğini çok iyi anlıyorum. Hele günümüzde "hoca" olarak geçinen ve sayılan kimilerini gördükçe...

İstanbul Üniversitesi Merkez Binası'nın avlusunda yapılan törende yakın bir dostu ve meslekdaşı, "Biz Sabri ile üniversitenin altın çağında ders vermiştik" demişti. Ve bizler, o çağın öğrencileri, o dönemlerde "çağdışı" bulduğumuz üniversiteleri düzeltceğiz diye akıl almaz çırpınışlar içindeydik. Ve bugünümüzü o günler ile karşılaştırdığım zaman, içimden gülmek bile gelmiyor...

Sabri Ülgener, biraz aşağıda yaşamı ve çalışmaları üzerinde durduğumuz zaman daha açık bir biçimde görüleceği üzere, salt iyi bir iktisatçı değil, aynı oranda çok iyi bir toplumbilimciydi. Her zaman "suyun kaynağında" olmuş ve çağımızın en önemli bir dizi hocasıyla birlikte çalışabiliyordu. Batı'nın kuram ve modellerini gözü kapalı bir biçimde Türkiye'ye uyarlamaya çabalamış ve derin kültüründen de yararlanarak, "hafif Osmanlı meşrebi" içinde bu iki farklı dünyayı kaynaştırmaya; bu iki alemin sentezini yapmaya uğraşmış ve çok önemli ölçüde başarmıştır. Batılı düşünürlerin temel eserlerini çok ileri yaşlarda verdiklerini düşünürsek, erken sayılabilecek bu ölümünün, bilim yaşamımızı nelerden yoksun bıraktığını daha iyi anlıyor ve çok daha derinden üzülmüyoruz.

Sabri Ülgener Hocam'la ilgili yaklaşımının önemli ölçüde değişimi, doktora bilim sınavıyla başlamıştır. 60'lı yıllar yaşanıyordu. O zamanlar benim için tek ve tartışılmaz sosyal yaşam belirleyicisi "ekonomik yapı" idi. (Bu görüşüm biraz yumuşamış olmakla birlikte hala sürüyor, ama bu başka bir mesele). Webergil vb. analizleri biraz tebessümle, biraz da "bilgi noksanlığından ötürü yapılan bu eksik analiz karşısında" acıyarak (!) karşılıyor ve değerlendiriyorduk.

Yukarıda değindiğim doktora bilim sınavında, önce tez hocam Sayın Lütfi Güçer'in "İstanbul'un beşyüzyıllık ekmek fiyatlarını" ve "feodal toplumun karışık labirentlerini" fazla düğüm olmadan dolaşmış, ardından rahmetli hocam Z.F. Fındıkoğlu'nun "Gobinea'su" ve "manevi cihazlanma" ile ilgili "salvolarını", fazla bir yara bere almadan atlatmıştım. Sıra "Ülgener Hocam'a gelmişti.

"Ateş Bey" demişlerdi. Bıyık altından gülererek ve sevecen bir tebessümle; "günümüzde büyüme, büyüme diye dillere pelesenk olan bir mesele var. Acaba bu konuda Keynes ve Marks ne gibi birer büyüme modeli kurmuşlardı? Anahatlarıyla bizlere anlatsanız da bu önemli konuda aydınlansak!"

Keynes'in büyüme modelini "sular, seller gibi", bir solukta anlatmıştım. Ama iş Marks'a gelince, "VE dahi duralar.." Diğer jüri üyelerinde de, dinleyici olarak salonda oturan arkadaşlarımda da ses soluk kesilmişti. Sinek uça sesini duyacaktık. Sineğin sesi duyulacaktı ama, böyle bir soru beklemediğim için olacak, taş kesilmiştim. Sayın Hocam yüzünden eksik etmediği buruk gülümsemesiyle soruyu açmaya başladı. Ben lafı kaparak, bilgimi kanıtlamayı da unutmamış, hayret ve ibretle, "eksik bilgisinden ötürü Weber'e takıldığımıza inandığımız" Ülgener'in, gece ve gündüz dilimizden düşmeyen pek çok konuya olan derin yakınlığını ve bilgisini "ibretle" dinliyor ve bilmediğim bir sürü şeyi öğreniyordum. Ve neden sonra aklım başıma geldi. Sözü uygun bir yerinden kaparak; "kem-küm", yanıtlamaya başladım. Sonunda sınavı verdim ama çok önemli bir şeyi de sınav salonunda öğrenerek: salt iyi bir maroeko-

nomici sandığımız S. Ülgener'in ufkunun genişliğini ilk kez orada farketmiştim ve farketmiştik.

Sabri Ülgener, iktisadi sorunların gereği gibi anlaşılabilmesi için önce iktisadi zihniyetin tanınması gerektiği noktasından yola çıkar. Bu konuda yazılmış çok sayıda makale ve kitabı vardır. "İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri" (İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt II, Sayı 3-4) başlıklı makalesi, daha sonra 1951'de gene İktisat Fakültesi yayınları arasında çıkan, "İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlâk ve Zihniyet Meseleleri" başlıklı kitabına temel olmuş ve aynı kitap 1981'de "İktisadi çözümlemenin Ahlâk ve Zihniyet Dünyası (Fikir ve Sanat Tarihi Boyunca Akisleri ile Bir Portre Denemesi) adıyla yeniden basılmıştır. (Der Yayınları, İstanbul). Bu kitabında önce belirli kavramlar üzerinde duran Prof. Ülgener, daha sonra "Ortaçağ İktisat Ahlâkı ve Çözülme Devri Zihniyeti" üzerinde durmuş ve daha sonra bu konulardaki engel ve kısıtlamaları irdelemiştir.

Ülgener bu çalışmalarında; zihniyet çözümlemesi konusunda, manevi yapıyı bilmenin ve anlamının büyük önemi üzerinde genişliğine durmuştur. Belirli bir dönemin ve gene belirli bir çevrenin "iktisadi insanında" yaşamakta olan gerçek zihniyetin, "normatif iktisat ahlâkından" soyutlanması ve bu iki olgunun; "iktisat ahlâkı" ve "İktisat zihniyeti" olarak ayrı ayrı incelenmesi, bu alandaki sanıyoruz ilk deneme olmaktadır. Ve izlerini çok ciddi bir biçimde bu gün de görmekte olduğumuz bu zihniyet, iktisadi çözümme tarihimiz çerçevesinde, kökenler ve sonuçlarıyla, ayrıntılı bir biçimde açıklanmaktadır.

Almanya'da Sombart ve Weber'in İngiltere'de Towney'in, Fransa'da Hauser'in ve İtalya'da Fanfani'nin "İktisat zihniyeti" konusundaki çalışmaları, ancak Ülgener'in Türk-İslâm dünyasına ait çalışmalarıyla bütünleştikten sonra, daha derin bir anlam kazanmışlardır. Yani Ülgener salt kimi yöntemleri kendi bünyesi konusundaki çalışmalara uygulamakla kalmamış, aynı zamanda bu yöntemlerin ustalarının kuramlarının bir bütünlük kazanmalarına büyük bir ölçüde katkıda bulunmuştur. (Ama Batı dünyası bunu bilir, ya da bilmez. Ne gam..)

Sabri Ülgener'in aynı alandaki bir başka temel eseri "Zihniyet ve Din" (İslam, Tasavvuf ve Çözülme Devri iktisat Ahlâkı) dır.

Sabri Ülgener'in bir başka eseri de Tarihte Darlık Buhranları ve İktisadi Muvazenesizlik Meselesi" adını taşımaktadır. Bu eser de hem zamanı açısından ve hem de günümüz açısından son derece ilginç bir çalışmadır. Zira "darlık buhranları" ve bunların doğurduğu dengesizlikler, 19. yüzyıldan sonra üzerinde yoğun çalışmalar yapılmayan bir alan olmuştur. Ancak 2. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan " yiyecek buhranları" Ülgener'i bu tür bir çalışmaya ve bu alandaki boşluğu doldurma uğraşına itmiştir.

Çalışma, içerik ve kapsamı açısından daha çok tarihsel bir nitelik taşımasına karşın, kuramsal yaklaşımlara da geniş bir biçimde yer verilmiştir. Önce "buhranlar" ve "dengesizlikler" konusundaki farklı tanımlar üzerinde durulan eserde, daha sonra olayların gelişimi tarihsel süreç içinde ele alınmış ve son bölümlerde iktisadi dengesizliklerin açılması yolunda 13 ve 14. yüzyıldan beri ileri sürülmekte olan görüşler ve bu arada özellikle Doğulu - İslam düşüncülerinin görüşleri ayrıntılı bir biçimde gözden geçirilmiştir. Eser bu niteliği ile bu alanda çok önemli ve ciddi bir "katkı" özelliğini taşımaktadır. Ayrıca darlık buhranlarıyla kapitalizmin sonucu olan buhranların fark ve benzerlikleri üzerinde de durulmuştur.

Ülgener'in bir başka çok önemli eseri 1944'de yayınlanan "İslâm Fıkıh ve Ahlâk Kaynaklarında İktisat Siyaseti Meseleleri" başlıklı makalesidir. Bu makalesinde Ülgener, Batıda 18. yüzyıl sonlarında başlayan "liberalizm" - "devlet müdahalesi" tartışmalarının İslâm dünyasında çok daha önceleri başladığını ilginç örnekleriyle ortaya koymaktadır.

Yazımızın başında da değindiğimiz üzere Sabri Ülgener salt bir iktisatçı değildi. Gününü ve geçmişini belli bir alana sıkışmış dar bir açı altında değerlendirmeye ve açıklamaya çalışmıştır. Bu arada üzerinde önemle durduğu konulardan biri de iktisat metodolojisi ve felsefesi olmuştur. "İktisat Felsefesi Tarihinde Werner Sombart'ın Yeri ve Şahsiyeti", "Bugünün İktisat Felsefesi yönünden Dekart Rasyonalizmine Bir Bakış", "Ahmet Cevdet Paşa'nın iktisatçı ve maliyeci yönünü izleyen çalışması vb. gibi makaleler; bu alandaki çok ciddi çalışmalar arasında sayılmalıdır.

İlk bakışta bir ders kitabı niteliğinde görülmekle birlikte, birkaç sayfa okunduktan sonra, bunun çok ilerisinde olduğu anlaşılan "Millî Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme" başlıklı kitabı, ders kitaplarının genellikle çeviri derlemesi olduğu (benimkiler de dahil!), Türkiye'mizde; konusunu özümlemiş bir hocanın "kaleme almış olduğu" çok ender, özgün eserlerden biridir.

Sabri Ülgener'in çok yakınlarda çıkan son kitabı "Zihniyet, Aydınlar, İzm'ler'de, genel olarak eski makalelerinin bir derlemesi yapılmış. Bunlar arasından "Aydınlar Sosyolojisi ve Çağımızın Aydını" (İktisat Fakültesi Mec., Cilt 35, Sayı 1-4) başlığını taşıyan çalışması benim için özellikle anılarla dolu olmasından ötürü çok önem taşıyor. Zira özellikle sol aydınlara karşı nefes kesici bu "salvosunun" üzerine, kendileriyle hiç de haddim olmayan bir bilgiçlik içinde tartışmış ve ne yalan söyleyeyim; gene de tatmin olamamıştım. Fakat bu makalenin son paragrafı, kimbilir belki de kimi kararsızlıklarının dile getirilmesi olarak, bize olan hoşgörüsünün ifadesi oluyordu:

"Daha bir çok değerler gibi öz ve gerçek idealizmin de tahtından indirildiği bir çağı yaşıyoruz. Bilgi

sosyolojisinin her fikri yaşanan gerçeğin yansıması şeklinde değerlendirip insan zekâsının yaratıcı buluşuna ister istemez dar ve katı bir sınır çizmesi gibi, aydınlar sosyolojisinde de ön plana alınan kaprisler, çelişme ve çekişmeler arasında gerçek idealist aydını, yok veya nesli tükenmiş bir yaratık olarak görmek bir ölçüde kaçınılmaz oluyor. Çağımızın sosyolojisinin her iki dalında da, sanırım kalın bir perdeyi aralayıp altındakini görmenin pek de ucuz olmayan bedelini ödüyor olmalıyız."

Bilgi dağarcığımızın tüm fıkarağına, yaşam deneyimimizin tüm eksikliğine ve gelecekle ilgili tüm umut ve inanç yükümüze karşın; benim kuşağımın içinde bulunduğu bıkınlık ve isyan: Ülgener Hocamızın son kitabının aşağıdaki son satırlarını anlaşılır kılmıyor mu? Tüm esprisine ve içten tebesümüne, tüm Osmanlı meşrebine ve tüm doygun görünümüne karşın; acaba bizim içimizi kavuran alevler O'nun da içini kavurmamış mıydı?

"Günlük hayatımızda mâsum, zararsız kelimeler diye bir kenara bırakıp geçtiklerimiz, işin iç yüzüne bakınca, eşyanın sade kısaltılmış sembollerden ibaret olmayıp bir yerde onların, hatta arzu, hırs ve ihtirasları ile insanın yerini alan, insan kadar hayatta ve onun kadar canlı varlıklar halinde önümüze dikildiklerini görüyoruz. Özü ve muhtevası çoktan uçup gittiği halde savaşı kendi başlarına yürüten hayalet gövdeler! Onlar uğruna vuruşuyor; onlar uğruna kal'alar ve burçlar düşürülüyor; ve onlar uğruna olukla kan akıtılıyor. Baş tarafta da öyle demiştik: yaradani biz; ama sıra kurbanları da biz! Hani, nerede ise, Tanrı'nın yaratma gücüne bir yerde ortak çıkmanın, o bağışlamaz gühahın hep beraber bedelini ve kefaretinin ödüyoruz denisle yanlış olmayacak'

* Sayın Prof. Dr. Sabri F. Ülgener için yazılmış olan bu yazı, "Gösteri" dergisinin 33. sayısında yayınlanmıştı. Aynı yazının dergimizde de yayınlanmasına izin veren dergi yöneticilerine teşekkür ederim.

Prof. Ülgener İçin

Doç. Dr. Ahmet SAYAR

Çağdaş Türk İktisat Düşüncesi, bugün burada Aziz Naaşı etrafında kenetlendiğimiz Prof. Sabri Ülgener'in vefatı ile önemli bir temsilcisini kaybetmiş bulunuyor.

Aziz ve Sevgili Hocamızın fikri dünyasını burada sergileyecek değilim. Ancak hepimiz pek yakından biliyor ve gıpta ile kabul ediyoruz ki, Prof. Ülgener'in Fakültemizdeki hocalığının bir adım ötesinde, sahip olduğu bir mütefekkir yanı vardır. İşte ilmin istediği, eskilerin imal-ı fikr dedikleri, yani bilgi üretme yönü ile Prof. Ülgener hocaların hocasıdır. Bu çehresi ile Ülgener Hoca iktisat teorilerinin kuru ve donuk görünümünün altında sosyal dokuya nüfuz ederek "insan" faktörünün önemini vurgulamıştır. Bu noktanın, bizim toplumumuzun insanının davranış boyutlarının algılanmasında ve gündelik hayatımızda iktisadi olguların alacağı şekillerin tahmininde ve tahlilinde taşıdığı önemi söylemeye hacet yoktur. Ülgener Hoca, bizim insanımızın bilinmesinde çok şanslı bir konuma ve malzeme yığına sahiptir. Önce bu temaya sahip çıkmasıyla önünde pürüzsüz ufuk açılmış oldu. Daha sonra ailevi şartlarının kendisine sunduğu fikri ve manevi nimetleri çok iyi kullandı. Ona göre Türk insanının davranışını temelde iki büyük kaynak beslemekteydi. Bunlardan biri DİN'di. Bu noktada Ülgener, eserleriyle Weber'i ileriye götürmüş, İslam-Türk toplumuna ilişkin araştırmasıyla onu aşmıştır. Diğeri de çok önemli bir kurumsal faktör olan ÖRF ve ADETLER ki, bu noktada da hocamız Vebler'e çok yakın düşmektedir. Buna göre takriben iki asırlık Batılılaşma süreci içinde, bizde Batılı anlamda 'ferd'in oluşmaması üzerine belli ipuçlarını araştırmacılara sunmuştur.

Bu yanıyla, 1951'de sessiz sedasız neşredilen zihniyet araştırmalarının ilk örneği olan "Ahlak ve Zihniyet Meseleleri", 1980'li yıllarda tekrar gözden geçirilerek yayımlandı. Bunu "Din ve Zihniyet" takip etti. Bu eserlerin can alıcı noktası, yukarda adları geçen iki kaynağın, birbirleriyle karşılıklı etkileşim sonucu ulaştığı terkiptir. İnsanımızın davranış normlarını etki ve itaat altına alan bu terkip, aslında, gündelik yaşantımızda ekonomik hayata şekil ve biçim vermektedir. Ancak Ülgener Hoca "Din ve Zihniyet" adlı çalışmasında Weber'in Marx'a çok ters düşen etkisinden sıyrılarak başka bir mecraya geçmiş, dinin ekonomiyi ya da ekonominin dini belirleyicilik vasfını farklı bir metodolojik boyutla izah etmiştir. Prof. Ülgener'e göre din'le iktisadın birbirlerini belirleyişleri "acausal" bir atfı çizgisine bağlıdır. Ülgener Hoca'nın önyak olduğu bu metodolojik havalanmanın hakiki kıymet ve ölçüsünü, zannediyorum, ileri yıllarda yayınlanacak araştırmalar ortaya çıkaracaktır.

İşte bu nedenle, bu itminana ermiş mümtaz ve fazıl bilim adamı, şu anda sadece maddi vücudunu Cenab-ı Hak'ın 'ırcıy' emrine itaatle aramızdan çekmiş bulunuyor. Yoksa, o eserleri ve hatıralarıyla ruhlarımızda bıraktığı aydınlıkla yaşayacaktır. Kalplerimizi sönmeyen bir ilim ahlak ve nuruyla dolduracak olan Aziz ve Sevgili Hocam Sabri Ülgener'e Allah'tan rahmet, saygıdeğer eşine, evladına ve akademik dost ve yakınlarına baş sağlığı dilerim.

*Bu yazı; Dr. Sayar'ın Prof. Ülgener için yapılan törendeki konuşmasıdır.

Prof. Sabri Ülgener Bibliyografyası

1936-1983

Doç. Dr. Ahmet SAYAR

Tarafından Hazırlanmıştır.

A- KİTAPLAR

- 1- "İktisadi İnhitat Tarihimizin Ahlak ve Zihniyet Meseleleri", (İst., 1951)
- 2- "Tarihte Darlık Buhranları", (İst., 1951)
- 3- "İktisat Dersleri", (İst., 1952)
- 4- "Milli Gelir, İstihdam ve İktisadi Büyüme", (İst., 1962, 1966, 1974, 1976, 1980)
- 5- "Çözülme Devri Zihniyeti", (İst., 1981)
- 6- "Zihniyet ve Din", (İst., 1981)
- 7- "Zihniyet, Aydınlar ve İzmler", (İst., 1983)

B- MAKALELER

- 1- "İktisadi Hayatta Zihniyetin Rolü ve Tezahürleri", İFM, Cilt 2, No: 3-4, (1940-41) Sf. 351-380
- 2- "Wesen und Erscheinungsformen des Wirtschaftsgeistes", RFSE, Cilt 2, No: 3-4, 1940-41, Sf. 265-289
- 3- "İktisat Felsefesi Tarihinde Werner Sombart'ın Yeri ve Şahsiyeti", İFM, Cilt 3, No: 1-2, (1940-41), Sf. 95-115
- 4- "Werner Sombarts Persönlichkeit und seine Stellung in der Wirtschaftsphilosophie", RFSE, Cilt 3, No: 1-2, (1940-41), Sf. 93-114
- 5- "İslam Hukuk ve Ahlak Kaynaklarında İktisat Siyaseti Meseleleri", "Ebulüla Mardin'e Armağan" içinde, (İst., 1944), Sf. 1151-1189
- 6- "Descartes Rasyonalizmine Bir Bakış", İş, Cilt 12, Sayı 54-56, (1945), Sf. 23-27
- 7- "16. Tasarruf ve Yerli Mallar Haftası Münasebetiyle Bir Konuşma", YK, Yıl 1, Sayı 2 (1946), Sf. YK, Yıl 1, Sayı 2, (1946), Sf. 6-8
- 8- "Ahmet Cevdet Paşa'nın Devlete ve İktisada Dair Düşünceleri", İş, Cilt 13, Sayı 76, (1947), Sf. 5-23
- 9- "14. Asırdanberi Sınıf Ahlakı ve Şikayeti Mucib Bazı Halleri", İFM, Cilt 11, No: 1-4, (1949), Sf. 388-396
- 10- "Problemes Relatifs à la Morale et à L'esprit dans l'histoire de la décadence économique de l'Empire Ottoman", RFSE, Cilt 12, Yıl 1940-50, No: 1-4, Sf. 189-195
- 11- "J.A. Schumpeter (1883-1950)" İFM, Cilt 12, No: 3-4, (1951), Sf. 3-13
- 12- "J. A. Schumpeter (1883-1950), RFSE, Cilt 12, No: 3-4, (1951), Sf. 3-12
- 13- "Gösteriş Maksadıyla İstihlak Meselesi ve Türkiye'nin İktisadi Gelişme ve Kalkınmasındaki Zararlı Tesirleri", SİM, Cilt 23, (1953), Sf. 160-163
- 14- "İktisadi Gelişmenin Şartları ve Sınırları, Az gelişmiş Memleketlerin İstihlak ve Yatırım Meseleleri

ne Toplu Bir Bakış", İFM, Cilt 16, No: 1-4, (1954-55), Sf. 3-5

15- "İktisadi Refah ve Sanayileşme", Antalya Üniversitesi Haftası, 22-27 Kasım 1954, (1957), Sf. 1-5

16- "İktisadi Gelişme ve Yenilenmemizin Zihniyet Muhasebesi", Yeni Türkiye, (İst., 1959), Sf. 229-250 (aynı yazı S. F. Ülgener, (A. 1983, Sf. 49-59) içinde yeniden kaleme alınmıştır).

17- "Sermaye Kaybı: Sebepleri ve Önleme İmkânı", Sanayide Yatırım ve Sermaye Terakümü, (İst., 1963), Sf. 386-402

18- "Alexander Rustow: Bir Fikir ve Aksiyon İnsanın Arkasından", İFM, Cilt 23, No: 3-4, (1963), Sf. 24-32

19- "Gelenekçi Bir Toplumun İktisadi Kıymet ve Zihniyet Meseleleri", İktisadi Kalkınmanın Sosyal Meseleleri, (İst., 1964), Sf. 133-144, (Aynı yazı S. F. Ülgener, A. 1983, Sf. 39-47

20- "Başlarken: Az gelişmişlik Gerçeği Karşısında Miktar Teorisi ve 'Yapısal' Enflasyon Temayülü", "Türkiye'de Enflasyon", (İst., 1968), Sf. 1-10

21- "Refii Şükrü Suvla'yı Anarken", "Refii Şükrü Suvla'ya Armağan", (İst., 1971, Sf. V-X)

22- "Konjonktür Teorisinin Dünü ve Bugünü", R. Ş. Suvla'ya Armağan, (İst., 1971), Sf. 493-512

23- "Takdim: Türkiye'de Planlama ve Planlı Döneme Geçiş", Türkiye'nin İktisadi Gelişme Meseleleri, Cilt 1, (İst., 1971), Sf. 1-7

24- "Haydar Furgaç'ı Anarken", Haydar Furgaç'a Armağan, (İst., 1974), Sf. IX-XIV

25- "Alvin H. Hansen (1887-1975)", İFM, Cilt 34, No: 1-4, (1974-1975), Sf. 19-25

26- "Fındıklıoğlu'nu Anarken", Fındıklıoğlu'na Armağan, (İst., 1977), Sf. IX-X

27- "Aydınlar Sosyolojisi ve Çağımız Aydını", İFM, Cilt 35, No: 1-4, (1975-76), Sf. 5-39, (Aynı yazı S. F. Ülgener, (A. 1983, Sf. 63-39) de yeniden yayınlanmıştır).

28- "Bilim İdeolojisi ve Marxizm", İFM, Cilt 36, No: 1-4, (1976-1977), Sf. 1-61, (Aynı yazı S. F. Ülgener, (A. 1983, Sf. 95-139) da yeniden yayınlanmıştır).

29- "İzmler ve Sistemler, 1. Slogan Çağı ve İZM'ler Savaşı", İFM, Cilt 37, No: 1-4, (1977-78), Sf. 33-49, (Aynı yazı S. F. Ülgener, (A. 1983, Sf. 143-154) de yeniden yayınlanmıştır).

30- "İktisat Teorisi ve Kuwet Faktörü", Orhan Tuna'ya Armağan, SSK, 31. Kitap, (İst., 1982), Sf. 9-22

C- KİTAP TANITMA YAZILARI

- 1- O. Stein, "Menge und Grösse in der Wirtschaft", İÜHFİM, Yıl 3, Sayı 10, (1937), Sf. 270-273

- 2- G. Kessler, "İçtimaiyata Başlangıç", İFM, Cilt 1, No: 2, (1940), Sf. 277-283
 3- G. Kessler, "Einleitung in die Sociologie" İFM, Cilt 1, No: 2, (1940), Sf. 213-216
 4- K. Diehl, "Der Einzelne und die Gemeinschaft" İFM, Cilt 1, No: 4, (1940-41), Sf. 509-511
 5- K. Diehl, "Die Einzelne und die Gemeinschaft", İFM, Cilt, 1 No: 4, (1940-41), Sf. 376-380
 6- A. Kokalis, "Die Theorie der Arbeit", İFM, Cilt 6, No: 1-2, (1944-45), Sf. 158

D- TERCÜMELER

- 1- F. Neumark, "A. Spitaler, Das Doppelbestuerungs Problem", İÜHFM, Yıl 2, Sayı: 6, (1936), Sf. 223-228
 2- G. Kessler, "Sosyal Siyaset ve Ekonomi Siyaseti", İÜHFM, Yıl 3, Sayı: 9, (1937), Sf. 2-5
 3- F. Neumark, "Vergi Yükü ve İktisadi Hayat", İÜHFM, Yıl 3, Sayı: 10, (1937), Sf. 247-261
 4- V. Kienböck, "Beynelmilel Tediye Siyaseti", İÜHFM, Yıl 3, Sayı 12, (1937), Sf. 496-512, (Ayrıca: Ün. Konf. 1937-38, Sf. 21-35, (İst., 1939)
 5- F. Neumark, "Harp Ekonomisi", İst., 1937
 6- F. Neumark, "Maliye Siyasetinin Milli Hususiyetleri", İÜHFM, Yıl 4, Sayı: 14, (1938), Sf. 361-375, (Ayrıca Üniv. Konf. 1937, Sf. 194-206, İst., 1939)
 7- G. Kessler, "Tarih Felsefesi Meselesi", İÜHFM, Yıl 4, Sayı: 16, (1938), Sf. 720-729
 8- F. Neumark, "Türkiye'de Son Bankacılık Literatürüne Umumi Bir Bakış", İFM, Cilt 1, No: 1, (1938), Sf. 127-132, F. Neumark, "Ahlak ve İktisat", ÜK, 1939-40, Sf. 257-267, (İst., 1940)
 9- "Verginin Tarif ve Mahiyeti", İFM, Cilt 1, No: 4, (1940-41), Sf. 371-396
 10- A. Rustow, "İktisat İlminin Esasları", İFM, Cilt 2, No: 2, (1940-41), Sf. 153-20
 11- A. Rustow, "Sombart'ın Kapitalizm Telakkisi ve Tarihçi Mektebin İlmi Hedefleri", İFM, Cilt 3, No: 1-2, (1941-42), Sf. 79-94
 12- F. Neumark, "1939-40 Senelerinde Türkiye Dış Ticareti", İFM, Cilt 2, No: 3-4, (1940-41), Sf. 412-418
 13- A. Rustow, "İktisat Tarihinde Mezhep Meseleleri", İFM, Cilt 3, No: 3-4, (1942), Sf. 403-428
 14- F. Neumark, "Dış Ticaret Siyaseti", (İst. 1938)
 15- F. Neumark, "Ekonomi Politikası Dersleri", Cilt 1, (İst. 1945), (T. Tükel ile birlikte)
 16- F. Neumark, "Hammaddelerin Beynelmilel Dağıtımı Meselesi", Cemil Bilsel'e Armağan, (İst. 1939), Sf. 259-271
 17- G. Kessler, "İktisat Tarihi", (İst., 1946), (O. Tuna ile birlikte)
 18- F. Neumark, "Maliye İlmine Dair Ekonomik ve Sosyolojik Tetkikler", (İst. 1940)

KISALTMALAR

İÜHFM: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası
 İFM: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası
 SİM: Siyasi İlimler Mecmuası
 YK: Yeni Karınca
 SSK: Sosyal Siyaset Konferansları

RFSE: Revue de la Faculté des Science, Economiques de l'Université d'Istanbul
 AK: Ak İktisat Ansiklopedisi
 ÜK: Üniversite Konferansları

"AK İKTİSAT ANSİKLOPEDİSİ" 2 Cilt, (İstanbul, 1973)

- "Adil Fiyat", C I, Sf. 8
 "Aquino'lu Thomas yahut Thomas Aquinas", C. I, Sf. 43-44
 "Aristo", C. I, Sf. 46-47
 "Atıf Teorisi", C. I, Sf. 65-66
 "Avusturya Ekolü", C. I, Sf. 76
 "Azgelişmiş Ülkeler", C. I, Sf. 83-84
 "Barone Enrico", C. I, Sf. 103
 "Bedarf", C. I, Sf. 108
 "Bekleyiş", C. I, Sf. 109
 "Bekleyiş Elastikliği", C. I, Sf. 109-110
 "Bendixen (Friedrich)", C. I, Sf. 110
 "Bölgesel Kalkınma", C. I, Sf. 136-137
 "Büyüme", C. I, Sf. 151
 "Büyüme Modelleri", C. I, Sf. 152
 "Calvin ve Calvinizm", C. I, Sf. 155-156
 "Cambridge Ekolü", C. I, Sf. 156-157
 "Cassel (Gustav)", C. I, Sf. 160
 "Chamberlin (Edward Hastings)", C. I, Sf. 163-164
 "Child (Josiah)", C. I, Sf. 165
 "Clark (John Bates)", C. I, Sf. 167
 "Clark (John Maurice)", C. I, Sf. 168
 "Colbert (Jean Baptise)", C. I, Sf. 171
 "Data", C. I, Sf. 195
 "Diehl (Karl)", C. I, Sf. 224
 "Dietzel (Heinrich)", C. I, Sf. 224
 "Diyalektik Materyalizm", C. I, Sf. 230
 "Doktrin", C. I, Sf. 236
 "Egzogen yahut Eksojen", C. I, Sf. 257-258
 "Endogen yahut Endojen", C. I, Sf. 277-278
 "Exante, Expost", C. I, Sf. 293
 "Fiyat Teorisi", C. I, Sf. 320-321
 "Gossen (Herman Heinrich)", C. I, Sf. 355
 "Hansen (Alvin Harvey)", C. I, Sf. 376-377
 "Hegel (Georg Wilhelm Friedrich)", C. I, Sf. 389
 "Hildebrand (Bruno)", C. I, Sf. 391
 "İdeoloji", C. I, Sf. 405
 "Kapitalizmin Tarihi Gelişimi", C. II, Sf. 495-497
 "Keynes'in İstihdam Teorisi", C. II, Sf. 527
 "Knapp (Georg Friedrich)", C. II, Sf. 527
 "Knies (Karl Gustav Adolf)", C. II, Sf. 439
 "Konjonktür", C. II, Sf. 548
 "List (Friedrich)", C. II, Sf. 588-589
 "Lüksemburg (Rosa)", C. II, Sf. 603
 "Marjinal Etkinlik", C. II, Sf. 620-621
 "Marshall (Alfred)", C. II, Sf. 626-627
 "Marx'ın Büyüme Modeli", C. II, Sf. 629-630
 "Marx'ın Değer Teorisi", C. II, Sf. 630
 "Menger (Karl)", C. II, Sf. 644
 "Perhizkarlık Teorisi", C. II, Sf. 761
 "Schmoller (Gustav von)", C. II, Sf. 822-823
 "Schumpeter (Joseph A.)", C. II, Sf. 823
 "Thünen (Johann Heinrich von)", C. II, Sf. 898
 "Wieser (Friedrich von)", C. II, Sf. 957.....maddeleri

j. Robinson

Cüneyt AKMAN

"Tavşanı, bu kadar seyircinin önünde şapkanın içine koyduktan sonra onu ordan çıkartmak için bu kadar gösterişe ne gerek var" Joan Robinson MİT ekolü iktisatçılarının ispatlamak istediklerini önce varsaymak gibi temel bir hataya düştüklerini işte böyle öne sürüyordu. Bu cins parlak buluşlar ve zengin fakat hayli sert ifade Robinson'un bütün eserlerinde fakat özellikle neoklasik ekolü eleştirirken görülür. İfadesindeki kendini gösteren parlak zekâ, meseleleri basit fakat doğru bir biçimde anlatabileme yeteneği ona bir teorisyen olarak en büyük yardımcıydı.

Joan Violet Robinson 31 Ekim 1903 yılında köklü bir aile içinde dünyaya geldi St. Paul's Girls' School da ve Cambridge, Girton Kolejinde okudu. 1925 te Cambridge Üniversitesinden ekonomi dalında mezun oldu. 1926'da kendi gibi Cambridge Üniversitesinde iktisatçı olan Austin Robinson ile evlendi. Birlikte bir müddet Hindistan'da kaldıktan sonra 1929'da yeniden Cambridge'e döndü. Bu üniversitede akademik kariyerine devam eden Robinson 1949 da doçent, 1965'te profesör oldu... 1971'de üniversiteden istifa etmesine rağmen bilimsel çalışmalarda eskisi kadar faal olmaya devam etti.

1977 yılında İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'nin düzenlediği İktisatçılar Haftası'na katılan Joan Robinson sık sık seyahat etmesiyle tanınıyordu. Çok kıvrak ve eleştirel bir üsluba sahip olan Robinson bunu hem teorik hemde siyasi amaçlarla kullanmaktan kaçınmazdı. Kitaplarında meselenin özünün ayrıntılardan dikkatle ayrıldığını görürüz. Çok iyi bir soyutlama ve basitleştirme yeteneği vardı.

Bir diğer önemli özelliği genel kabul görmüş 'doğru'ları sorgulamaktan, tabuları yıkmaktan çekinmemesiydi. Bunu en iyi marjinalist teoriyi eleştirilerinde görürüz. Gerçekte Cambridge tartışmaları (Cambridge Controversies) denilen tartışmaları başlatanlardan biri oluşu ve bu tartışmalara yaptığı katkı ile geleneksel teoride o güne kadar sorgusuz sualsiz doğru kabul edilen pek çok önermenin yanlışlığına, tutarsızlığına dikkat çekmiş ve böylece iktisat teorisinin önüne yeni ufuklar açmıştır. Gerçek hayata uymayan varsayımların, tutarsız mantık yürütmelerinin en büyük düşmanıydı.

The Economics of Imperfect Competition (1933) adlı eserinde gerçek dünyayı açık kalmaktan uzak tam rekabet varsayımı ve bu varsayımına dayanan modellerin gerçekdışlığını gösterirken salt bir eleştiri düzeyinde kalmayıp alternatif bir model, bir eksik rekabet modeli geliştirir. Bu eserinde Sraffa'dan etkilmiştir.

Keynes sisteminin bir yorumcusu olarak Joan Robinson'un önemli bir ilgisi de "Marks'ın fikirlerini Keynes'inkilere aşılama çabasıdır. Bunun sonucunu şöyle anlatır: Benim Marks'tan öğrendiğim başlıca

şey dengeye nasıl varılacağı ile uğraşmayı bırakıp, olayları tarihsel bakımdan düşünmeyi öğrenmek oldu." Bu tip düşüncelere varmasında etkili ikinci kişi Keynes'ten kalkarak dinamik bir model oluşturmuş Harrod'du. Böylece biraz evvel Marks'ta bulduğunu söylediğimiz temayı Keynes'te yeniden keşfetti. Bu ise Marks'ı Keynes'e aşılama şeklindeki düşüncesini oluşturmaya yardım etti. Esasen bunu Keynes'ten de Robinson'dan da bağımsız olarak yapmış olan biri vardı. Bu Kalecki adlı Polonyalı bir iktisacıydı. Keynes'ten daha önce Keynesgil fikirleri bulan Kalecki'nin modeli gerek dinamik oluşuyla gerek eksik rekabet koşullarını içermesi bakımından Keynes'inkinden daha gelişkindi. Robinson bir yandan bu iktisatçıyı Batıya tanıtırken, bir yandan da onun düşüncelerinden yararlandı. Kalecki'nin düşüncesi aslında Marksist düşünce ile Keynesgili fikirlerin bir senteziydi. Bu düşünce Robinson'un teorik formasyonunu belirleyen önemli öğelerden biri oldu. 1942 de yazdığı 'An Essay on Marxian Economics' adlı eserinde Marksist iktisatı inceleyen Robinson Marks'ın vardığı sonuçları elde etmek için emek değer teorisine gerek olmadığını savundu.

Bu etkiler sonucu 1956'da Alman Marksisti Rosa Lüksemburg'un en ünlü eserinin adıyla kendi büyüme teorisini içeren 'Accumulation of Capital' (Sermaye Birikimi) yazdı.

1950 lerde dinamik analizi geliştirmenin dışında ikinci önemli ilgisi neoklasik değer, üretim ve bölüşüm teorisinin kapsamlı bir eleştirisi ve içsel tutarsızlıklarının sergilenmesiydi. Bu amaçla 1953-1954'te The Production Function and the Theory of Capital' adlı eserini yazdı. Bu eser ile daha sonra ünlü Cambridge tartışmaları'nı (Cambridge Controversies) başlattı. İngiltere'de Cambridge Üniversitesindeki Robinson'un da dahil olduğu 'yeni keynesçiler' ile ABD'de Cambridge, Massachusetts'teki MİT okulu arasında, özellikle Samuelson ve Solow ile sürdürülen bu tartışma bugün düşük ölçüde Robinson gurubunun üstünlüğü ile bitmiş - yada daha doğru olarak, hızı kesilmiş- durumda. Bu tartışmalarda Robinson'un sürekli vurguladığı Marjinalist teorisinin mevcut ekonomik sistemi açıklamakta hiçbir işe yaramadığı idi. Şöyle diyordu 'Walrasgil genel denge modeli isterse, bütün zamanlardaki bütün malları içerecek şekilde geliştirilsin yine de gerçek bir çözüm olamaz.

Robinson'un önemli bir özelliği de salt bir iktisatçı teorisyeni olarak kalmayıp, çağının olayları ile de yakından ilgilenmesi ve aktif tavır almasıydı.

Toplumsal adaletsizlik ve insanın insana baskı uygulamasına karşı sonsuz bir kını vardı ve bunu kınamak amacıyla teorik polemiklerinde görülen keskin ve eleştirel üslubu kullanmaktan çekinmezdi.

Hayatı ve inançlarına duyduğu saygı, onları savunmakta gösterdiği cesaret ve her zaman karşıtlarının bile takdir ettiği insan sevgisi... görüşlerini kabul edelim ya da etmeyelim birçok yeni yetişen iktisatçının bundan da öte tüm insanların örnek alacağı bir ömür. Geçtiğimiz ay ölen son büyük iktisatçılarından olan bu yaşlı kadının en büyük eseri belki de yaşadığı hayatın tümü.

KALKINMADA YABANCI SERMAYE ve DIŞ YARDIM

Prof. Dr. Joan Robinson

Kalkınma ile ilgili sorunlarla uğraşı iktisat teorisi- nin temel sorunlarını içerir. Bugün batı ekonomisi tam bir kargaşa içindedir. 19. yüzyıl sonlarında ortaya çıkan doktrinler zaman zaman büyük değişikliklere uğramışlarsa da özlerini korumuşlardır. Bu eski öğretinin odak noktası laissez-faire (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) doktrininin korunmasıydı. Diğer bir anlatımla, tam rekabet şartları altında piyasa güçlerinin serbestçe hareket etmesinin en uygun durumu yaratacağı, devletin herhangi bir girişiminin ise bu uyumu bozacağı görüşüydü kabul edilen. Kısaca bu görüş: «Herşeyi iş adamlarına bırakın, onlar en iyisini bilirler» anlamına geliyordu. Hükümetlerin görevleri yalnızca bütçeyi dengelemek ve serbest ticareti devam ettirmektir. Altın standardı sisteminin işleyişi uluslararası dengeyi sağlayacaktı.

Bu doktrinler İngiltere’de uygulama alanı buldu. Çünkü onlar 19. yüzyılda İngiltere’nin çıkarlarına uygun düşüyordu. Diğer Avrupa ülkelerinde ise bazı görüş farklılıkları vardı. 20. yüzyılda bu doktrinler ABD’lerinde de uygulama alanı buldu ve 1945 yılından sonra soğuk harbin de etkisiyle öğretime ve halkın bilincine girerek tüm kapitalist dünyaya yayıldı.

1930’lardaki büyük ekonomik buhran bu Ortodoks görüşü önemli ölçüde zedeledi. Keynes ve Kalecki serbest teşebbüs sisteminin kaynakları tam olarak değerlendirme konusunda kronik yetersizlik ve yapısal kararsızlık gibi ciddi bazı eksiklikleri olduğunun farkına vardılar. Fakat sistemin bu eksikliği, belirli bazı durumlarda bütçe açığı ve döviz ayarlamalarına izin verilmelidir gibi düşüncelerle denge doktrinini içinde geçiştirildi.

Eski doktrinler ilmi görünmekle beraber temelde törebilimci idi. Servetteki büyümeyi toplumdaki her birey kendi yararına yükselttiği için, serbest teşebbüs korunuyordu. Bu nedenle, fayda bölüşüm biçimini haklı çıkarmaya çalışmak gerekiyordu. Herkesin kabul ettiği gibi tüm, servet doğal kaynaklar üzerinde emek kullanımı ile ortaya çıkar. Öyleyse, nasıl

olur da tüm servet onu yaratana gitmez? Bu soruya cevap olarak üretimin belli bir zaman süreci içinde gerçekleşmesi gösterildi.

İşçiler hergün yemek yemek zorunda oldukları için çıktığı bekleyemezlerdi. Bu bekleme süreci hizmeti ise mülk sahipleri tarafından sağlanıyordu. Bu görüşten, sanayinin genel üretimine katkılarıyla orantılı olarak rant, ücret, faiz, ve kâr getiren üretim faktörleri kavramı -toprak, emek, sermaye ve iş organizasyonu gibi- gelişti. Sayısız karışıklıklara ve düzenlemelere rağmen bu, bugün hâlâ batı ekonomilerinde egemen olan görüştür.

1950’lerde az gelişmiş ülke kavramı ortaya çıktı. Bunlar İspanyol imparatorluğunun Latin Amerika’daki varisleri ile batı imparatorluklarının Asya, Afrika ve Karaiblerdeki varisleri idi. Soğuk harp döneminde batı devletleri onların serbest piyasa şartları içinde ulusal ekonomilerini geliştirmek için insancıl duygularla pekiştirilen kuvvetli politik nedenlere sahiptiler. Bundan, bu ülkelerin büyüme ve gelişmelerini sağlamak için onlara sermaye temin etme kavramı ortaya çıktı.

Bu programdaki nedenlerin karışımı ortodoks iktisatçıların sorumlu tutulmaları gereken düşünce karışıklığında kendini gösterdi. Üretim faktörü olarak «Sermaye»den ne kastediliyordu? Bir bakıma sermaye servet gibi görülüyordu. Faiz, borç veren -bu mülk kişinin eline miras yoluyla, kanuni veya kanunsuz herhangi bir yolla geçmiş olabilirdi, yeterki onu borç olarak versin- tarafından alınan «beklemenin ödülü» oluyordu. Gerek eski, gerekse yeni yapılarda faiz ve kâr kavramları arasında büyük bir kavram karışıklığı vardır. Keynes faizi, bir iş adamının kâr elde etmek amacıyla işletmeyi düşündüğü üretim araçlarına yatırmak için aldığı borca karşı ödenen para olarak tanımlar. Faiz ve kâr sermayeye gelir yaratıcı parasal bir kavram, sermaye ise mal ve hizmet üretiminde emeğe yardımcı üretim aracı olarak kabul edilir. Ortodoks iktisatçılar üretim fonksiyonunu emek (E) ve sermaye (S) nin girdi olarak gösterildiği bir fonksiyon olarak tanımlarlar. Bundan 20 yıl kadar önce, onlara sermayenin bir miktar doları mı, yoksa birkaç makineyi mi temsil ettiğini, sordum. Ben onlara sermayenin ne anlama geldiğini sormuştum. Onlar ise tartışmayı sermayenin ölçümü kavra-

mına dönüştürdüler. Bu soruma, bugüne dek cevap almış değilim.

DIŞ YARDIM ve BORÇLAR

Ortodoks ekonomik teoride, sermayeyi parasal mal ve üretim vasıtasının bir fonksiyonu olarak göstermedeki karışıklık, kalkınma ile ilgili tartışmaları amacından saptırmıştır. Oldukça uzun bir süre yoksul ülkelerin sermaye yetersizliği nedeniyle yoksul oldukları kabul edilmiştir. 20 seneden beri varsıl ülkeler yardım ve borç yoluyla sermaye transferinde bulunmaktadır. Bu sonucun olumlu olmamasını da tansfer edilen sermaye miktarının azlığına bağlanmaktadır.

Kalkınmayı hızlandıran 'Sermaye Transferi' kavramı, 19. asır deneyi ile yanlış bir örneğe üzerine dayandırılmıştır. Örneğin, Kuzey Amerika ve Arjantin demiryollarının İngiliz Sermayesi tarafından yapıldığı söylenir. Bu özel tarihi şartların bir sonucudur. Bir tarafta el değmemiş doğal kaynaklar, hızla artan iş gücü ve yatırımcılara parlak gelecek sunan fakat gelişmiş mali yapıdan yoksun, her alanda yetkin bir imalat sanayii olmayan kapitalist kurumlara ve fikirlere sahip uluslar, diğer tarafta ise gelişmiş sermaye piyasası ve sınai üretim kapasitesi vardı. Faiz oranları yükseldi; fakat aynı zamanda ihracat kaynakları da yaratıldı. Öyle ki, mali ödemelerin karşılığı ticaret akışı ile sağlanabildi. Borç alan ülkelerde artan yatırımlar devam ederken borç veren ülkeler için bir ihracat fazlası ortaya çıkardı. Sonunda yatırımlar borç alan ülke için bir ihracat fazlası yaratırken borç veren ülkede harcanan faiz gelirleri ithal talebini yarattı. Ve ortada borç alan ülkenin yaptığı ödemelerin geri gelmesi için hiçbir engel yoktu.

3. Dünya ülkelerine verilen borçların tarihi şartları oldukça farklıdır. Yardım teknik alanda bile olsa, bunu sermaye transferi olarak adlandırmak yanıltıcı olmaktadır. Yardımın ana gayesi döviz temin etmektir. Bu dövizin bir kısmı ülkeye gelen uzmanların hizmetleri için ödeme yapmaya ve ülkede kurulan tesislerin inşaatına yarayan ithal mallarına gitmektedir. Geri kalan kısmı ise, diğer dış ödemeleri yapabilme gayesiyle yerel masrafları karşılamak için yerel paraya çevrilmektedir. Projeden elde edilen kâr o projenin niteliğine bağlıdır. Bazı durumlarda örneğin Gana'daki meşhur Volta nehri Barajı gibi, bu işten kârlı çıkan borç alan değil veren ülke olmaktadır. Bir ülkeye yapılan projelere bağlı yardım ile kullanılabilir mali kaynak temini arasında fark vardır. İstenilen güvenceler yardımı veren devlet yada kurumlara bağlı olup, normal krediler bile genellikle birtakım tavsiye ve eleştiri ile birlikte verilirler. Tavsiyeler ne kadar değerli olursa olsunlar, yardımdaki belli başlı amaç ülkenin ödemeler dengesi açığını karşılamak için verilen dövizdir. Ülkenin yapmaya zorunlu olduğu dış ödemeler kısmen mali zorunluluklardan kısmen de ithalatın maliyetinden doğar. Verilen borcun ülke için yaptığı hizmet o ülkenin

geçici olarak iflasını önlemek ve yine geçici olarak daha fazla mal ve hizmet ithal etmesini mümkün kılmasıdır. Ülkenin kalkınmasına yapacağı yardım ise ithal edilen malların niteliğine bağlıdır.

MERKANTİLİZM

Resmi dilde ithalat 'gerçek kaynaklar' olarak tanımlanır. Serbest piyasa ekonomisi felsefesinde ithalat onu karşılama olanağına sahip kişilerden iş çevrelerinden ve kurumlardan gelen talebi karşıladığı için onaylanır. Talebi karşılamak demek hiçbir zaman kalkınmaya katkıda bulunmakla aynı şey değildir. Piyasa açısından para, onu kim, hangi gaye ile harcansa harcasın paradır. Fakat kalkınma açısından bir tür taleple, diğer bir tür talep arasında büyük fark vardır. Lüks mallar ithali için yapılan borç kalkınma amacına uymaz. Çünkü,

a) Verimli yatırımlar için kullanılabilir döviz boş yere harcanmaktadır.

b) Ülkenin kaynaklarını kendisine çekecek bir çeşit tüketim modeli yaratmakta ve böylece ithal-ikame edici yatırımlar daha önemli gereksinimleri karşılayacak üretim düzeyinden saptırılmaktadır.

c) Talebi yurt içi istihdam yaratmaktan uzaklaştırmaktadır.

d) Arkasında karşılığı olmayan bir borç yükü bırakmaktadır.

İthalatı kalkınma amacıyla en faydalı bir şekilde sınırlama ve lüks tüketimi önlemek için güçlü bir sosyal ve politik tedbir, ekonomi üzerinde sıkı bir kontrol, ithal edilen mal ve hizmetlerin en faydalı bir şekilde kullanılmalarını sağlayan çok iyi bir şekilde hazırlanmış yatırım programı gerektirecektir. Bunları yapmak girişiminde bulunan bir ülkenin ise batıdan yardım alma olasılığı çok sınırlıdır. Yardımı yapan ülkelerin felsefesinde laissez faire ve serbest ticaret refaha giden bir yoldur. Verilecek yardımlara ilişkin şartlar, bu felsefeden sapmayı önleyecek şekilde hazırlanır. Bundan başka, borç veren ülkelerin yardımı ile yaratılan talebin de, onların kârlı bir şekilde arz ettikleri mallara yönelmesi de oldukça normal bir olgu olmaktadır. Borç veren ülkelerin yaptıkları yardımdan umdukları önemli yarar, ihracattaki artışta yatar. Modern merkantilizm çağında tüm ülkeler ihracat yapma isteği içindedirler. Fakat onlar ödemelerini yalnızca ithalat yaparak alabilirler. Ve bu da onların istedikleri bir şey değildir. Merkantilist düşüncenin dünyaya egemen olduğu yıllarda borç verenlerin verdiklerinden fayda sağlamaları ve sonra da almak istemedikleri bir karşılığı talep etmeleri, yardımın temel içsel çelişkisi idi.

BORÇ VERENLER ve ALANLAR

Sermaye transferinin anlamındaki aldatıcı görüş onu alanlar arasında daha çok geçerli idi. Kalkınma kavramının tüm dünyaya yayıldığı sıralarda 3. dünya

lkelerinin çoğunun döviz rezervleri yeterli idi. Bu kaynaklar, gayretleri yatırım programları üzerinde yoğunlaşan ülkeler için çok değerli olabilir. Fakat tüketim mallarının aşırı ithalatı için harcanarak boşa gidiyordu. Zamanla kaynaklar tükendi, yürürlükteki ticaret kalıbı politik nedenlerle değiştirilemez duruma girdi ve devamlı borçlanma yoluna gitmek doğal bir olay olarak kabul edilmeye başlandı.

Borçlar yığıldıka, sadece borcun hizmetini ödemek için daha fazla dövize gereksinme duyuldu. Böylece borç verenler tarafından sunulan yıllık yardım tutarının yavaş yavaş azalmasına neden oldu. Öyleki, borç alan ülkelerin durumu alınan yardımın hizmetini ödemek için yardım alma durumuna erişti. 1970'lerdeki ticari borçlanmanın sefaletinden sonra, petrol fiyatlarındaki yükselme, ve 1974 yılında dünya piyasalarındaki çöküntü nedeniyle kendi petrol kaynakları olmayan gelişmekte olan ülkeler borç içinde boğularak ithalatlarını kısmak zorunda kaldılar ve gelişmiş ülkelerdeki bunalımın daha da derinleşmesine neden oldular. Kapitalist dünya şimdi, sanayi üzerindeki parasal egemenliğini devam ettirme gayretinin cezasını çekmektedir. Üretilen nesnelerin niteliği, onları üretmek için gerekli olan üretim tekniğini ve yatırım türünü saptar. Bu tür iş kollarında sermaye emek oranının yüksekliği üretimde, özellikle Batı'daki emek azlığı nedeniyle oldukça mekanik üretim tekniklerinin uygulanmasıyla açıklanırken, bu tür ıktıları üretmek için oldukça büyük ölçekli yatırımların gerekli olması kullanım oranının genellikle düşük olmasının bir nedenidir. Fiziksel olarak bu iş kollarındaki çıktı sermaye oranı kendi lkelerindekinden daha düşük olmasına rağmen, bu uluslararası şirketin sermaye maliyeti ise araştırma ve geliştirme için gerekli demeler çok daha önceleri yapıldığından ve genellikle ikinci el makine ve teçhizat kullanıldığından daha düşük olmaktadır. Buradaki iş kollarında ücretler genellikle genel ücretlerden daha yüksektir. Bu da, şube müdürlerinin en tecrübeli ve uysal işçileri çalıştırmalarına ve işverenlerine sadakat göstermelerine olanak sağlar. Bununla beraber hızlı sanayileşme nedeniyle genellikle katma değer içindeki ücretlerin payları yerel sanayiden daha az ve kr ile yüksek aylıkların payları daha fazladır. Bu tür yatırımlar yapıldığı yerlerde gelir bölüşümündeki eşitsizliği arttırır ve kendi ürünleri için talep yaratılmasına neden olur.

Teknolojinin istihdam ile olan ilişkisi tartışma gerektiren bir konudur. İthal-ikame edici yatırımlar le içinde istihdamı arttırırken, yurt sanayisinin mekanizasyonu istihdamı azaltır. Bu bir geri çekilme olarak mı kabul edilmelidir? Sonuç olarak yatırımdan anlaşılan sanayi için kapasite yaratmak, emeğin verimini yükseltmek olup, işsizini içini yapmak değildir. Yatırımlar rasyonel bir plan dahilinde yapılsa arzu edilen istihdam seviyesini sağlayarak emeğin verimini arttırıcı şekilde kullanılabilir. Yatırım yapılabilecek alanlar (Yurtiçi ve yurtdışı) kalkınma gerek-

sinimine göre göreceli kıt olup, üretim sermaye ikame edici metodlarla yapılabildiği, örneğin küçük ölçekli yerel iş kollarındaki mallar için ziyan edilmemelidir. Çinlilerin deyimi olan «İki ayak üzerinde yürümek» yatırımın üretim kapasitesinden en fazla artışa neden olacak alanlara dağılması anlamını taşır. Böyle bir program kendi halkının yararına değil, uluslararası kapitalizmin isteğine göre gelişen ülkeler için uygulanamaz.

İHRACAT

1960'larda ülkeler arası yeni bir tür yatırım hızlı bir şekilde gelişti. Bu, yurt içi kurumlara ve diğer sanayileşmiş lelere ihraç edilecek mallar için ucuz emek istihdamına, özellikle Doğu Asya'da, yneltiliyordu. Bu uğraşının belli başlı iki kolu vardır. Birincisi mekanizasyonun üretimini yapmak (oyuncak, giyim ve el çantaları gibi); ikincisi üretimi safhalara ayırıp emeğin ucuz olduğu emek yoğun üretime eğilimli olanı devam ettirmektir.

Uluslararası yatırımcıları bu tür yatırıma çeken birinci neden ücret oranlarındaki farklılıktır. 1970 yılında aynı tip bir iş için bir saatlik kazanç ABD'lerinde, Tawai ve Singapur'daki bir saatlik kazançtan 10 kat daha fazla idi ve uygun çalışma şartlarından yoksun iş yerlerinde işçiler daha fazla çalıştırılarak emeğin maliyeti daha da azaltılıyordu.

İkinci neden, küçük Doğu Asya lkelerinde fabrikalarda zorla çalıştırılan işgücü vardı. nc olarak, kargaşalığı hoş görmeyen kuvvetli bir dikta rejimi mevcuttu. Buna benzer bir gelişme bu tür üstünlüklerin daha az olduğu söylenen Orta Amerika ve Karaibler'de gözlenmektedir. Japon kruluşu Doğu Asya'da olduğu gibi Hindistan'da ve Asyanın diğer bölgelerinde aynı tür iştirakler geliştirmeye başladılar. (Ucuz emekten yararlanmalarının yanısıra hava kirliliğini de ülkelerinden uzaklaştırmaya çalışıyorlar)

Gerçekten 3. Dünya lkeleri -maden ve petrole dayalı sanayileri, kendi yerel pazarları ve dışarda satılması için yaptıkları sınaı üretimle- uluslararası kurumların krlarına onlardan yeni finansman yolu ile aldıklarından daha fazla katkıda bulunmaktadır. Uluslararası kurumlar; 3. Dünya ülkelerine «sermaye transferinde bulunmaktan çok, onlardan gizli yatırım yapılabilir stenin büyük bir kısmını alıyor ve bunları gelişmekte olan ülkelerin gereksinimlerini değil kendi gereksinimlerini sağlayacak yeni yatırımlara yönlendiriyor.»

NOT: 12-18 Aralık tarihleri arasında düzenlenen 4. İktisatçılar Haftasında «Yabancı Yatırımlar ve Dış Yardım» konusunda Prof. Dr. Joan Robinson tarafından verilen tebliğin tam metni.

ÖZEL SEKTÖR İMALAT SANAYİİNDE ÜCRET FONU VE KREDİ FAİZ YÜKÜ

Mete TÖRÜNER

Kredi faiz yükünün özel sektör imalat sanayii içindeki ağırlığı önemli boyutlara yükselmiştir. Kredi faiz yükünün hesaplanmasında mevduat bankalarınca kullanılan kredilerin tümünün kısa vadeli normal kredi olduğu, 10 ve daha çok işçi çalıştıran işletmelerde kullanıldığı, uygulanan faiz oranlarının kısa vadeli kredilere ödünç para verme işlerinde geçerli olan faiz oranı genel ortalama kabul edildiğinde 1977 yılında özel imalat sanayiinde faiz yükü 10 milyar TL dolayındadır. Bu yük özel imalat sanayiindeki toplam ücret fonunun yüzde 30'udur.

1981 yılında kredi faiz yükü özel imalat sanayiinde mütevazi bir tahminle 150-169 milyar TL na çıkmıştır. Aynı yıl toplam ücret ödemelerinin yüzde 71-81 i faiz

ödemeleridir. 1982 yılı için gereken veriler bulunamadığından kesin birşey belirtmek güç olmakla birlikte kredi faiz yükünün en iyimser bir tahminle ücret ödemelerinin toplamını geçtiği söylenebilir. Ana para ödemeleri ve kur farklarından doğan mali yüklerde dikkate alındığında maliyetler içinde ücretlerin payı kredi kullanım yükünün ağırlığına oranla nisbi yerini kaybetmiştir: Tablo I

Kredi faiz yükü de özel imalat sanayii toplam maliyetleri içine dahil edildiğinde ücretlerin payı 1977 de yüzde 15.1 den 1978 yılında yüzde 16.2 ye yükselmiştir. 1979 yılında azalarak yüzde 15.1 olmuştur. 1980 yılında yüzde 13 e, 1981 yılında yüzde 11.5 dolayına inmiştir.

Özel İmalat Sanayiinde Kredi Faiz Yüğü

Yılar	Faiz Oranı (Yüzde)	Faiz Yüğü (Milyar TL.)	Toplam Ücret	Maliyet İçinde	
			Fonu İçinde Faiz Yüğü Oranı (Yüzde)	Faiz Yüğü Oranı (Ücret Dahil Değil) (Yüzde)	Toplam Maliyet İçinde Ücretin Oranı (Yüzde)
1977	11.5	9.3	30.0	5.3	15.1
1978 (1)	11.5 - 16.0	15.2	29.6	5.7	16.2
1979 (2)	16.0 - 19.0	24.6	31.7	5.7	15.1
1980 (3)	21.0 - 30.0	65.7	48.0	13.7	13.2
	35.0	75.3	55.1	15.4	13.1
1981	40.0	112.8	71.5	15.3	11.6
	45.0	131.5	80.5	16.8	11.5

- (1) 1978 Yılı Nisan ayına kadar yüzde 11,5; sonra yüzde 16.0
(2) 1979 Yılı Mayıs ayına kadar yüzde 16.0; sonra yüzde 19.0
(3) 1980 Yılı Mart ayına kadar yüzde 21.0; sonra yüzde 30 - 35.
(4) Toplam maliyet; ücret ödemeleri, ara mallara ve hizmetlere yapılan harcamalar ve Faiz Yükünden meydana gelmiştir.

TÜRK EKONOMİ BANKASI A.Ş.

Genel Müdürlük:

Odakule İş Merkezi Kat 13 Beyoğlu
Tel: 143 16 72 - 143 16 73 - 143 08 46 (4 Hat)
Telex: TEBU-Tr. 22043

Karaköy Merkez Şube:

Kemeraltı Cad. No. 67
Tel: 149 63 10 - 143 58 65 - 149 48 41

İzmit Şubesi:

Hürriyet Cad. No. 115
Tel: 13400 - 11425 - 12661

ENFLASYON VE FAİZ ORANLARI

Doç. Dr. Zafer TUNCA

Son üç yıldan bu yana enflasyon oranını azaltmaya yönelik uygulamalar, kamu oyunda oldukça yoğun tartışmaya neden olmaktadır. Aslında bu uygulamaları ayrıntıya girmeden aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür.

Öncelikle para arzı artışı konusunda dikkatli davranılmış, faiz oranları mevduat sahiplerinin eline pozitif gerçek faiz geçecek şekilde saptanmış ve nihayet döviz kurları Türkiye'deki enflasyon oranı ile dış ekonomik ilişkilerimizin yoğun olduğu ülkelerdeki enflasyon oranları arasındaki fark kadar düzeltilmeye çalışılmıştır.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız uygulamalar ne yeni bir ekonomik yapı yaratmaya ne de yeni bir ekonomik model uygulamaya yöneliktir. Yetersiz de olsa, bu önlemlerle piyasa ekonomisinin bozulmuş olan mekanizması, böyle bir ekonominin gerektirdiği kurallarla düzeltilmeye çalışılmıştır.

Günümüzde eleştiriler özellikle para darlığına, işsizliğe ve yüksek faiz uygulanmasına yönelmektedir. Bu eleştiri sahiplerinin bir kısmı bazı firmalarımızın kredi faizlerinin yüksekliği dolayısı ile finansman darboğazına sürüklendiğini ileri sürmekte ve yatırımların durduğundan ve bunun işsizliğe yol açtığından, yakınmaktadırlar. Bir kısım eleştiri sahipleri ise yüksek faiz oranlarının gelir dağılımını bozduğu iddiasını öne sürmektedirler. İşin ilginç yanı, genellikle Türkiye gerçeğinin unutulup, tartışmanın Keynes'ci ya da Friedman'cı gruplar arasında yapılıyor görüntüsü vermesidir.

Türkiye'de para arzı ile fiyatlar arasında çok yakın ve doğru orantılı bir ilişkinin varlığı bilinen bir gerçektir. Para arzı arttırılıp, zaten tam anlamı ile frenleyemediğimiz enflasyon yine yüzde 100'lük düzeylere ulaşırsa işsizlik azalacak ve daha adil bir gelir bölüşümü mü sağlanacaktır? Türkiye bu olayı en acı yönleri ile 70'li yılların sonlarında yaşamıştır.

Fiyat artışlarının daha yüksek düzeylere çıkması, kuşkusuz daha da bozulacak gelir dağılımından pay alacak kişileri tüketime itecek ve parası 6 ay önceden tahsil edilmiş mal satma dönemi geri gelecektir. Dört nala enflasyon ortamında paradan kaçış olayı, spekülasyonu arttırarak hangi probleme çözüm getirecektir?

Yüksek faiz uygulaması denilen pozitif gerçek faiz uygulaması ise, rantlar ekonomisi haline gelmiş Türkiye'de bu, rantları ortadan kaldırmaya ve tasarrufları arttırmaya yönelik bir uygulamadır. Kredi faizlerinin yüksek olduğu ve maliyetleri arttırdığı doğrudur. Ancak bundan yakınan firmalar yürüttükleri faaliyetlere de yeteri kadar özkaynak ayıramamakta ve finansman yükü altında ezilmektedirler.

Zira geçmişteki yüksek oranlı enflasyon döneminde bu işletmelerimiz borç özkaynak oranını bozmuşlar ve o dönemde çok ucuz olan yabancı kaynak kullanımını yolunu seçmişlerdir. Enflasyonun altında faiz uygulaması ile açıkça, tasarruf sahiplerinden kredi kullananlara kaynak aktarması yapılmıştır.

Kredi faizlerinin yüksekliğinden şikayet edilirken, mevduat faizlerini indirmek, tasarrufları azaltıcı etkisi ile gayrimenkul ve altına olan talebi kamçılatabilecek bir gelişmedir. Bunun da etkisi enflasyonu arttırıcı yönde olacaktır. Kanımızca mevduat faizlerindeki düşme enflasyon oranındaki düşmeye bağlı olmalıdır. Alınan son kararlar tasarruf sahibinin eline bir yıl vadeli mevduat için yüzde 30, altı ay vadeli mevduat için ise yüzde 26 oranında net faiz geçecektir.

ASIL ÜZERİNDE DURULMASI GEREKEN

İlk 4 ay sonunda yüzde 10 olan fiyat artışlarının yıl sonuna kadar yüzde 30 dolayına ulaşacağını tahminini yapabilmek için uzman olmaya gerek yoktur. Bu koşullarda mevduat faizlerinin düşmesinin ekonomiye etkisi negatif olabilecektir. Kaldı ki, büyük bankalar tarafından saptanan faiz, serbest piyasa ekonomisi kuralları ile hiç bağdaşmamaktadır. Amaç, herhalde tekelleşmeyi önlemek olmalıdır.

Mevduat faizlerinin düşmesi kredi faizlerinin de aynı oranda düşeceği anlamına gelmez, zira kredi talebinin çok fazla olduğu bu dönemde kredi faizlerinde büyük oranda bir düşme beklemek olanaksızdır. Mevduat faizlerinin düşmesi bankalardaki mevduatın ve kredi vermek için ayrılan paranın azalmasına neden olacağından, kredi faizlerinin önemli ölçüde düşmesini önleyici ikinci bir etki yapacaktır.

Asıl üzerinde durulması gereken maliyeti yüksek olan, verimli çalışmayan bankacılık sistemimizdir. Maalesef bankalarımız, bunca tecrübeye rağmen hizmet bankacılığı anlayışına yönelememişlerdir. Çok yetenekli yönetici ve personele sahip bankalarımızın bu yönde ciddi atılımlar yapması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Sonuç olarak, geçmişin acı tecrübelerinin unutulmaması gerektiği bir ortamda yaşadığımızı ve alınmış önlemlerden ödün vermenin maliyetinin çok yüksek olabileceğini hatırlatmak isteriz. Sağlıklı bir ekonomik gelişme, işsizliğin azalması ve daha adil bir gelir bölüşümü, rantların ortadan kaldırılmasını gerekli kullmaktadır. Bunun yolu ise rekabet ilkesinin işlediği dışı açık ve dinamik bir ekonomik yapıdan geçmektedir. Bu nedenle bazı uygulamalardan vazgeçmek yerine, yetersiz olan önlemleri daha büyük bir cesaretle, daha ileri hamlelerle tamamlamak gerekmektedir.

Kuzey - Güney Diyalogu Üzerine

Faruk SÖNMEZOĞLU

İ.Ü. İktisat Fakültesi Uluslararası
İlişkiler Bölümü

Bazı sosyal olgu, olay veya fikirleri sosyal bilim çerçevesi içerisinde ele alarak analiz etmeye çalıştığımızda, aynı sosyal realitenin veya bunun değişik sorunsallar içerisinde ele alınan uzantılarının değişik türden kavramsallaştırmalara konu olduklarını, farklı adlarla çağırıldıklarını gözlemlememiz mümkündür. Bu türden, değişik bağlamlar içerisinde kullanılan bazı terim ve kavramların, kullananların tümünün üzerinde kolayca anlaşabilecekleri genel özelliklerini saptamak pek kolay olamamaktadır. İşin tuhafı, bu türden terim ve kavramlar, belki de büyük ölçüde bu özelliklerinden dolayı genellikle yaygın bir kullanım alanı bulabilmektedirler. Reel uluslararası sistem içerisinde yer alan ulusal birimleri sınıflandırma kriteri olarak önerilenlerden "Birinci-İkinci ve Üçüncü Dünyalar", "Gelişmiş-Gelişmekte olan ve/veya Azgelişmiş Ülkeler", "Bağlantılı-Bağılantısız Ülkeler", "Kuzey-Güney Ülkeleri" ve "Merkez-Çevre Ülkeleri" ayrımlarını en belli başlılarındanır. Aslında bu türden ayrımlarda ortaya çıkan ülke gruplarının çoğu defa birbirleri ile çok yakın benzerlikler göstermeleri söz konusudur. Gerçekten de, örneğin "Güney Ülkeleri"nin hemen hepsinin "Çevre" veya "Yarı-Çevre Ülkeleri"ni oluşturdukları, bunların genellikle "Azgelişmiş" veya "Gelişmekte olan Ülkeler" oldukları, çoğunun "Bağılantısızlık" türü bir dış politika stratejisi izlediği ve sık kullanılan deyimle "Üçüncü Dünya Ülkesi" olarak adlandırıldıkları söylenebilir. Bununla beraber söz konusu deyimlerin kastettiği ülke grupları (ki hangi ülkelerin bu gruplarda yer aldığı dahi tartışma konusudur) arasındaki bu büyük benzerliği bir özdeşlik olarak görmek-en azından bazıları için mümkün değildir. Örneğin Çin Halk Cumhuriyeti, İsrail, Güney Afrika Birliği, Arnavutluk, Yugoslavya ve Doğu Avrupa Ülkeleri'nin, bir yandan yukarıdaki türden ikili-üçlü ayrımlarda hangi tarafta yer alacakları tartışma doğururken, diğer taraftan da söz konusu ayrımlarda oluşacak benzer ülke gruplarının özdeş olmadığını kanıtlayıcı bir konumları bulunmaktadır. Gerçekten de, örneğin bir Yugoslavya'nın "Bağılantısız" bir ülke olduğunu söylemek mümkünse de, bu ülkenin aynı zamanda bir "Çevre" veya bir "Güney Ülkesi" olduğunu söylemek oldukça zordur. Bu durum, reel uluslara-

rası sistemde yer alan ülkeleri sınıflandırmak amacıyla geliştirilen söz konusu ayrımların, kapsadıkları ülkeler açısından birbirlerine büyük ölçüde benzemelerine rağmen özdeş olmadıklarını göstermektedir.

• KUZEY - GÜNEY: Coğrafi Ayrımların Sınırı

Günümüz uluslararası sisteminden söz ederken oldukça sık kullandığımız, artık anlamları kendilerini oluşturan kelimelere göre irdelenmeyen "Yakın Doğu", "Orta Doğu", "Uzak Doğu" gibi bazı deyimlerdeki "Yakın"lık, "Orta"lık veya "Uzak"lığın "neye", "nereye" göre olduğu sorunu, temelde ince bir batı Avrupa ethnocentrism'ine işaret etmektedir.

Benzer durumları coğrafya atlaslarımızda bile bulmak mümkündür. Örneğin uluslararası sistemdeki gruplaşmaları coğrafi bir çerçeve içerisinde ele alırken yapılan "Doğu-Batı Blokları" gibi bir ayrımda temelde, Dünya'ya Avrupa-merkezli bir anlayışla bakıldığını göstermektedir. Gerçekten de eğer Dünya'ya Avrupa-merkezli olarak değil de, örneğin "Uzak Doğu Ülkeleri" merkezli olarak bakacak olsak, Avrupa ve Afrika Ülkeleri "Batı" içerisinde yer alırlarken Amerika Birleşik Devletleri "Doğu" da yer alacaktır.

Bu çalışmada uluslararası sistem içerisinde yer alan ülkeleri gruplandırmada kullandığımız "Kuzey-Güney" ayrımı açısından da benzer bazı şeyler söylenebilir. Örneğin Jean Chesneaux ülkemizde Türkçeye çevrilerek yayınlanan bir yıllıkta konuya ilişkin olarak şu satırlara yer vermektedir. (1): "İzdüşüm, bir kürenin (burada yer kürenin) düz bir yüzey üzerinde gösterilmesi tekniğidir. Her izdüşüm kaçınılmaz olarak şekli bozar, hiçbir kusursuz değildir. Eski okul atlaslarımızdaki klasik izdüşüm, hem 'paralelleri' hem de 'meridyenleri' koşturarak çizen yapay bir düzlemi temel alan Mercator izdüşümüdür. Kutup bölgeleri ölçüsüzce büyük gösterilmişlerdir; 'ılıman bölgeler' ...gerçek yüzölçümlerine göre oldukça oransız bir yer kaplamaktadırlar.

Gerçekten de, yeryüzündeki kara parçalarının daha büyük bir bölümünün Kuzey yarıküresinde ve de Güneye oranla Kutuplara daha yakın bölgelerde bulunması, bu türden haritalarda Kuzey ülkelerinin Güney ülkelerinden, gerçekte olduğundan daha büyük bir oranda yer kaplamalarını da beraberinde getirmektedir (2). İşte bu, oldukça ince yollarla insanların hafızalarında oluşturulan "Kuzey-Batı"

merkezli coğrafi dünya, reel uluslararası sistem içerisinde oluşan olay ve olguları anlayabilmemiz açısından da önemli bazı ipuçları verebilir.

Şunu hemen belirtmekte yarar vardır ki aşağıda ele alacağımız Kuzey-Güney Diyalogundaki, "Kuzey" ve "Güney" kavramları tamamen coğrafi bir nitelik taşımamaktadırlar. Diğer bir deyişle uluslararası sistem içerisinde yer alan ülkelerin "Kuzey" ve "Güney" olarak ikiye ayrılması tamamen, bu ülkelerin ekvatorun Kuzeyinde ve Güneyinde yer alması ile ilgili değildir. Gerçekten de ülkelerin Kuzey-Güney Diyalogu çerçevesinde saflaşması, bize bu ayrımın 'ekvatoru'nun (en genel bir ifade ile) sosyo-ekonomik gelişme düzeyi olduğunu göstermektedir.

Nitekim coğrafi ekvatorun altında yer alan Avustralya, Yeni Zelanda "Kuzey Ülkeleri" arasında yer alırlarken coğrafi anlamda Kuzey yarıkürsünde yer alan bir çok ülke görüşme masasısında "Güney" içerisinde yer almaktadırlar. Görüşmelerde "Güney" içerisinde yer alan ülkeler arasında yoksul adacık devletlerinden Brezilya gibi yarı sanayileşmiş ülkelere veya OPEC üyelerinin bazıları gibi, kişi başına ulusal geliri oldukça yüksek ülkelere kadar uzanan geniş bir yelpaze mevcuttur. Bu ayırımdaki konumları açısından Doğu Avrupa Ülkeleri ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin de en belirsiz örnekler olduğunu söylemek mümkündür.

Sonuç olarak "Kuzey" ve "Güney", günümüz uluslararası sistemi içerisinde yer alan ve halen büyük çoğunluğu ulusal devletlerden oluşan birimlerin, özellikle 1970'lerdeki petrol krizi ve Yeni Ekonomik Düzen tartışmalarının belirginleşmesi sonrasında, başta ekonomik olmak üzere sistemde yer alan değerlerin yeniden bölüşmünü ve veya doğrudan bu değerlerin üretiminin yeniden düzenlenmesini sağlamak amacıyla oluşturmaya çalıştıkları bir "toplu sözleşme" çabasının taraflarıdır. Bu görüşmelerde "Güney" tarafının arzuladığı, yer altı zenginliklerinden kendilerinin daha fazla yararlanması, çoğunlukla mono-kültür denilen bir ekonomik yapıya sahip olan bu ülkelerin geleneksel ihracaat ürünlerinin lehine olarak mübadele hadlerinin değiştirilmesi, ülkelere olan teknoloji transferinin hızlandırılması türünden durumların yaratılmasıdır.

Görüşmeler ve bu çerçevedeki ilişkiler açısından "Kuzey Ülkeleri" de, en genel hatlarıyla, sistem içerisindeki başta ekonomik olmak üzere çeşitli değerlerin mevcut dağılımındaki-avantajlı konumlarını muhafazayı mümkün kılan, çoğu defa birbirleri ile çelişen kısa ve uzun vadeli siyasaları tesbite ve bunları "Güney Ülkeleri"ne kabul ettirmeye çalışmaktadırlar.

• Farklı açılardan Kuzey - Güney Diyalogu

Yukarıda, ülkeleri Kuzey-Güney Diyalogu çerçevesinde saflaştıran "ekvator"un sosyo-ekonomik gelişme düzeyi olduğundan söz etmiştim. Gerçekten de, günümüz dünyasında Kuzey-Güney Diyalogu

ğu türünden ilişkilerle ilgili olarak ortaya konan temel görüşler de birbirlerinden, esas olarak, bu kavramlara yönelik değerlendirmelerdeki farklılaşmalarda ayrılmaktadırlar. Bu çalışmada, söz konusu farklı değerlendirme odaklarını, bu türden durumlarda başvurulmuş basitleştirmelerin tüm sakıncalarını saklı tutarak diyalogun tarafları etrafında kümelendirmeye çalışacağım. Yine de bir noktayı belirtmekte yarar vardır ki, çalışmada belirli görüş odaklarından söz edilirken, doğrudan, reel uluslararası sistem içerisinde yer alan bazı ülke veya ülke gruplarını nitelemek söz konusu olmayacaktır. Diğer bir deyişle, liberal görüşten söz edilirken, "Kuzey"i temsil eden Batı Dünyasına ait ülkelerin resmi siyasaları kastedilmezken, yapısalcı görüşte doğrudan "Güney"deki Üçüncü Dünya Ülkelerinin resmi tutumlarını yansıtmayabilecektir. Bir de şunu belirtmekte yarar vardır ki söz konusu görüşler çalışmada genellikle fazla derine inilmeden, kalın çizgilerle ve de çoğu defa kısaca ve en çarpıcı örnekleri ile ele alınarak sergilenmeye çalışılmış, yani diyaloga "Kuzey" ve "Güney" in "kutuplarından" bakılmıştır.

• Diyaloga "Kuzey" den bir bakış

Günümüzde Kuzey-Güney Diyalogu olarak bilinen bu ilişkilerin içinde bulunduğu uluslararası sistem genel hatlarıyla II. Dünya Savaşı sonrasında şekillenmeye başlamıştı. O dönemde yeni yeni bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan eski sömürgelerin karşı karşıya kaldıkları sosyo-ekonomik gelişme sorunları, özellikle sanayileşmiş batılı ülkelerin sosyal bilimcilerinin büyük ilgisini çekmekteydi. Bu dönemde söz konusu olan çalışmalarda, temelde, en çok A. Comte'un adıyla birlikte hatırlanan tek-doğrusal evrim modelinin genel varsayımları hakim gözükmekteydi. Gerçekten de, toplumların evrimini teolojik, metafizik ve pozitif olmak üzere zorunlu olarak izlenecek başlıca üç aşamayla açıklayan Comte'cu görüş ile, II. Dünya Savaşı sonrasında bazı batılı sosyal bilimcilerin (örneğin bir S.N. Eisenstat'ın, bir Daniel Lerner'in) toplumların gelişme çizgisini geleneksellikten modernleşmeye doğru diyebileceğimiz tek-doğrusal bir süreç olarak ele alan evrimci görüşleri birbirine çok yakın gözükmektedir. Comte'cu görüşe göre (gelişme ile eş anlamlı olarak kullanılan) toplumsal evrim pozitif aşamaya doğru bir yönelmedir. Modernleşme teorisinin öncülerinden Daniel Lerner de bu kavramın yerine, kısaca batı teknoloji ve toplumsal değerlerinin benimsenmesi anlamında kullandığı modernleşme kavramını ikame ederek, o dönemin çoğu yeni bağımsızlıklarını kazanmış, batı-dışı "geleneksel" toplumların muhtemel gelişme çizgisini açıklamaya çalışmaktadır.

Aynı dönemde meselenin ekonomik yanını öne çıkaran bir başka tek doğrusal evrimci W.W. Rostow da, bütün toplumların ekonomik gelişmesini "Geleneksel cemiyet, hazırlık merhalesindeki cemiyet, harekete geçme merhalesindeki cemiyet, iktisadi olgunlaşma yolundaki cemiyet ve kitle istihlakı

çağındaki cemiyet" olmak üzere beş kategoriye indirgeyerek bu türden sorunlarla ilgilenenlerin yakından tanıdığı görüşlerini sıralamaktadır (3).

Diğer taraftan Kuzey-Güney Diyalogu ile ilgili farklı görüşlerin üzerinde fazlaca durdukları diğer bir sosyo-ekonomik kavram da işbölümüdür. Sosyal açıdan işbölümünün önemini sistematik olarak ilk ele alan E. Durkeim'dir. Durkheim, sanayi devrimi öncesi mekanik dayanışmanın hakim olduğu toplumların, sosyal işbölümünün gelişmesi sayesinde organik dayanışma aşamasına yönelmeleri olgusu üzerinde durmuştur.

Bunun yanında klasik iktisatçılar da işbölümünün uluslararası ekonomi açısından önemli üzerinde durmuşlardır. Özellikle mukayeseli üstünlük teorisinin mantığı, günümüzde Kuzey-Güney Diyalogu ile ilgili olarak ortaya konan liberal görüşlerin temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede toplumlar gelenekselden moderne göre evrilirlerken, toplumsal işbölümü gibi uluslararası işbölümü ve serbest ticaret de bu gelişmenin hızlandırıcısı olarak rol oynamaktadırlar. Gerçekten de, liberal görüşe göre, "Güneyin" gelişmiş "Kuzey" ile temasa gelmesi demek olan ticaret, taraflardan birinin gelişmesi, diğerinin de büyümesinin en önde gelen sürükleyicisidir. Bu derece önemli olan uluslararası ticaretin gelişmesi ise uzmanlaşma ve uluslararası işbölümü ile doğru orantılıdır. Dolayısıyla bu süreci oluşturan, hızlandıran her türlü uluslararası sermaye ve teknoloji akımı, dış yardım hem "Kuzeyin" hem de "Güneyin" yararına olan gelişmelerdir.

• "Güney" in iyimserliği: Yapısalci Reformistler

1960'lı yılların ortalarına gelindiğinde "Güney" de siyasal bağımsızlıklarına kavuşan eski sömürgelerin hemen hemen hepsi çeşitli sosyo-ekonomik sorunlarla karşı karşıya kalmışlardır. Yüzyıllarca batıların hakimiyeti altında yaşamış olan bu toplumların, özellikle ekonomik açıdan bu durumlarının, başka görünümüler altında da olsa hemen hemen aynen sürmesi anlamına gelen, "oyunun kuralları" nı "Kuzey" in gelişmiş batılı ülkelerinin belirlediği bir uluslararası ekonomik sistemi benimsemeleri beklenemezdi. Diğer taraftan, söz konusu toplumların içinde bulundukları gelişme düzeyleri, çoğunun henüz tam anlamıyla ulaşamadığı 'ulusal entegrasyon' sağlamada ulusculuğun en belirgin bir araç olması gibi konular dikkate alındığında "Kuzeyin antitezi" Marxizmin de, reel siyasa açısından bu ülkelerin yönetici kesimlerinde pek revaç bulduğu söylenemez.

1964 yılında, Birleşmiş Milletler Örgütü içerisinde, kısa adı ile UNCTAD olarak bilinen Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı'nın ilk toplantısını yapması ve giderek bu örgütün sürekli bir organı haline dönüşmesi ile "Güneyin" ekonomik dayanışma ve örgütlenme açısından önemli bir adım attığı söylenebilir. Kısaca var olan uluslararası ekonomik sistemi nisbeten daha adil bir yapıya

dönüştürme amacına yönelik bir dizi reform önerisi olarak ifade edebileceğimiz "Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen" tartışmalarının da bu genel eğilimin bir devamı olduğu söylenebilir.

"Güney Ülkeleri" nin reel politika alanında sürdürdükleri bu çabalar ile, uluslararası iktisat literatüründe "yapısalcılar" olarak bilinen, içerisinde R. Prebish, G. Myrdal, O. Sunkel, C. Furtado gibi iktisatçıların yer aldığı bir ekolün uluslararası sistemi analizi ve ulaştıkları sonuçlar arasında belirli bir yakınlık mevcuttur. Bu çerçevede, günümüz uluslararası ekonomik sisteminin var olan ilişkiler bütünü içerisinde "Güney Ülkeleri" nin az gelişmişlikten kurtulabilmesi mümkün görülmemektedir. Bunun sebebi, "Kuzey ve Güney Ülkeleri" nin aralarındaki ilişkilerin eşitsiz olmasıdır. Bu eşitsizliğin en önemli kaynağı ise ticarettir. Uluslararası piyasada "Güney Ülkeleri" nin ihraç ettikleri tarımsal ürün ve hammaddelerin fiyatları genel hatları itibarıyla azalan bir trend göstermesine karşılık, "Kuzey Ülkeleri" nin ihraç ettikleri sanayi maddelerin fiyatları genellikle aksi yönde seyretmektedir. Başka bir ifade ile ticaret hadleri sürekli olarak bir tarafın aleyhine bir gelişme gösterdiğinden, liberal teorisinin serbest ticaretten, ticarete katılan tüm tarafların yararlanacağı görüşü-teorik geçerliliğini yitirmese bile "Güney Ülkeleri" açısından faydalanılabilirliğini yitirmektedir.

Diğer taraftan, özellikle tek malda uzmanlaşmış (mono-kültür) ülkelerde, hemen hemen tamamen ihracata dayalı hakim sektörle, ekonominin geri kalan kısmı arasındaki ilişki çoğu defa kopuk olmaktadır. Örneğin plantasyonlarda oldukça ileri bir teknoloji ile muz üretilen bazı Orta Amerika ülkelerinin ekonomilerinin diğer alanlarında oldukça geri bir teknoloji ile üretim yapan geçimlik kesim hakim bulunabilmektedir. İktisat literatüründe 'ikili (dual) ekonomi' olarak söz edilen bu olgu, adı geçen ülkelere yapılan dış yatırımlar ile de pekiştirildiğinden, ülkenin global olarak az gelişmişlikten kurtulabilmesi mümkün olmamakta, bu yapısal bağımlılık sürüp gitmektedir. Bütün bunlara rağmen yapısalcılar günümüz uluslararası ekonomik sisteminin, bazı reformlarla Yeni Uluslararası Ekonomik Düzene dönüştürülebileceğini kabul etmektedirler. İşte "Güney" açısından Kuzey-Güney Diyalogu, kendilerine de gelişme imkânı tanıyacak olan bu türden bir düzenlemenin yapılabilmesi için "Kuzeyin" ikna edilmesidir. Şunu hemen belirtmekte yarar vardır ki bu türden bir yeniden düzenleme belirli bir yere kadar "Kuzeyin" çıkarlarına da uygundur. Brandt Komisyonu'nun raporunda da ifade edildiği gibi bunda "....giderek artan karşılıklı yararlar vardır" (4). Nitekim bazı "Kuzey Ülkelerinin" çok üst düzeyde bir teknoloji gerektiren ve ticaret hadlerinin sürekli lehine geliştiği elektronik sanayii gibi alanların tekeli elinde bulundurmaya kaydıyla dayanıklı tüketim malları, otomotiv sanayii gibi sektörleri "Güneye kaydırmak" gibi bir eğilim içerisinde oldukları giderek daha belirginleşmektedir.

• Ne Beklenebilir?

Kuzey-Güney Diyalogu 1974 yılında petrol fiyatlarının yükselmesi ve akabinde Yeni Uluslararası Ekonomik Düzen tasarısının kabul edilmesi ile başlamıştır. Genellikle tartışma ve temennilerin hakim olduğu bu toplantıların taraflar açısından belirgin bir pazarlık platformu oluşturduğu dahi söylenemez. 1980 yılının Mart ayında yayınlanan bağımsız "Brandt Komisyonu"nun Kuzey-Güney Diyalogunun vakit geçirilmeden başlatılması çağrısında bulunan raporu, görüşmelerden umutlu olanlara yeni bir moral vermiştir. Raporda uluslararası ekonomik sistemde giderek kendini hissettiren karşılıklı bağımlılık olgusuna dikkat çekilerek, "Güneyin" şartlarını iyileştirecek yeni düzenlemelerin tüm Dünya ülkelerinin yararına olacağı, aksi takdirde global bir mali iflasın söz konusu olabileceği öne sürülmektedir.

Tam bu sıralarda, aynı yılın Haziran ayında Ottawa'daki yedi büyük sanayileşmiş ülke zirve toplantısında da soruna değinilerek "taraflarca kabul edilebilir bir global pazarlıkları sürecinin önemli ilerlemeler vaad eden koşullarda hazırlanmasına katılmaya hazır olunduğu" bu ülkelerin devlet ve hükümet başkanlarınınca açıklanıyordu.

Bu zemin yaratıcı gelişmeler üzerine Meksika Devlet Başkanı Lopez Portillo'nun girişimi ile 1981 yılının Ekim ayında 22 ülkenin devlet ya da hükümet başkanlarının katıldığı "Cancun Zirvesi" toplandı. Bu cesaret verici toplantının da belirgin sonuca ulaştığı söylenemez. Toplantıda kabul edilen "global pazarlıkları taraflarca kabul edilebilir bir zeminde başlatacak uzlaşmayı Birleşmiş Milletler'de destekleme" (5) kararı da bugünden bakıldığında oldukça gerilerde kalmış gözükmektedir.

Kuzey-Güney Diyalogu'nun tarafları görüşmelerin çıkmaza girmesinden etkilenme konusunda farklı stratejik konumlara sahiptirler. "Güney" birşeyler talep ettiğinden, mevcut duruma alternatifler önerdiğinden görüşmelerin ortaya birşeyler çıkarması konusunda daha acelecidir. Geçen zaman, var olan uluslararası ekonomik sistemden temelde bir şikayeti olmayan "Kuzey" den yanadır. Bu açıdan "Kuzeyin", "Güney'in düşlediği Yeni Uluslararası Ekonomik Düzene kendiliğinden ancak, modası geçen teknolojilere dayanan malların üretimini bu ülkelere aktarmak gibi, kendi çıkarlarına tamamen uyduğu örneklerde uyması beklenebilir. "Güneyin" "Kuzeyi" bu türden durumların ötesinde bir noktaya çekebilmesi ancak onun üzerinde bir "baskı" uygulayabilmesi ile mümkündür. Bu türden bir baskının etkili olabilmesi için de, baskı uygulanan tarafın uygulayana belirli ölçüde bir bağımlılığının söz konusu olması gerekmektedir.

"Kuzey", eskiden önemli bir sorun olan ekonomik fazlanın kendi pazarlarında emilmesi meselesini reklam, gelirlerin yeniden dağılımı gibi araçlarla önemli ölçüde halletmiş gözükmektedir. Bununla beraber, bazı alanlarda, örneğin silah sanayiinde "Kuzeyin" "Güney" pazarına olan bağımlılığı hisse-

dilir bir biçimde sürmektedir. Sermaye ihracı açısından da benzer bir durum söz konusudur. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri'nin dış ülkelerdeki yatırımları arasında "Kuzeye" giden pay artma eğilimi içerisinde olup % 60'ı geçerken, kâr oranı çok daha büyük olmasına rağmen "Güneye" giden miktar nisbi anlamda giderek azalmaktadır. Bu türden gelişmelerin "Kuzeyin" "Güneye" olan ihtiyacını azalttığı, masa başında "Kuzey Ülkelerine" avantaj sağladığı söylenebilir. Buna karşılık "Kuzeyin" "Güneye" en fazla ihtiyacı olduğu alanın hammaddeler, özellikle enerji hammaddeleri olduğunu belirtmek gerek. Bunun böyle olduğu 1970'lerde, bir üretici birliği olan OPEC'in, "Güneyin Kuzeyi zorlamasının" ilk ve en son örneğini vermesinden anlaşılmaktadır. Fakat o günden bu güne bir çok şeyin değiştiği gözlemlenebilmektedir. Bir kere "Kuzeyli" petrol ithalatçıları tüketimi azaltma, ikame enerji maddeleri geliştirme gibi yollarla uluslararası petrol talebini düşürdüler. Buna OPEC üyelerinin kendi aralarındaki farklı tutumlar da eklenince petrol fiyatlarının artışında bir gerileme ve bu ülkelerin gelirlerinde bir azalma ortaya çıktı. Diğer taraftan "Güney" içerisinde ortaya çıkan petrolü olan ve olmayanlar ayırımı da bu ülkeler arasındaki zaten zayıf olan dayanışma üzerinde iyice olumsuz bir etki yaratmaya başladı. Büyük ölçüde bu gelişmeyi aşmaya yönelik olarak birincisi 1981 yılının Mayıs ayında Karakaş'ta, ikincisi 1982 yılının Şubat ayında Yeni Delhi'de yapılan "Kollektif özerklik" toplantılarında pek bir aşama kaydedildiği söylenemez. Sonuç olarak, petrolün kendisine yönelik bir baskı aracı olarak kullanılmasına karşı gerekli ekonomik ve hatta siyasi önlemleri alan "Kuzeyin", kendi birlikteliğini sağlamaktan uzak gözükken "Güneyin" ciddi bir baskısıyla karşılaşması uzak bir ihtimal olarak gözükmektedir. Bu durumda da Kuzey-Güney Diyalogu'nun bir "sağırklar diyalogu" olarak sürmesi kaçınılmazdır.

DİPNOTLAR

- (1) Dünyada Neler Oluyor, Ekonomik ve Jeopolitik Dünya Yıllığı, 1983. İstanbul: Alternatif Yayıncılık, 1983, s.9
- (2) Jean Chesneaux, Richard Buckminster Fuller'in yer yüzünü tek bir yüzey yerine, karmaşık bir çok-yüzlü alana taşınması anlamına gelen "Dymaxion İzdüşümü"nın bu oransızlıkları giderebileceğini söylemektedir. Fakat bu durumda ortaya çıkan izdüşümde de Kuzey-Güney ayırımı anlamını yitirecektir.
- (3) W.W. Rostow. İktisadi Gelişmenin Merhaleleri. Ankara: Türkiye Odalar Birliği Yayını, 1966, s.4
- (4) North-South, A Programme For Survival; The Report of the Independent Commission on International Development Issues under the Chairmanship of Willy Brandt. Pan Books, 1980, s. 20.
- (5) Dünyada Neler....., s.28.

Cam Pazarlama A.Ş.,
Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş.
topluluğunun pazarlama şirketlerinden
biridir. Kurulduğu 1975 yılından beri her
yıl, artan miktarlarda gerçekleştirdiği cam
ürünü ihracatından sağladığı dövizlerle,
yurt ekonomisine katkıda bulunmaktan
kıvançlıdır.

Üstünlüğünü dünya pazarlarında
kabul ettirmiş kaliteli cam ürünlerinin
başlıcaları; Float cam, düz cam, oto
emniyet camları (Duracam ve Lameks), çift
camlı pencere sistemleri (Isıcam), buzlu
cam ve Kurşuna Dayanıklı Cam'dır.

Cam Pazarlama A.Ş., halen
23 ülkeyi kapsayan ihracat faaliyetlerini
daha da yoğunlaştırarak, ülke ekonomisine
yapmakta olduğu katkıları arttırmak amacıyla.

Cam Pazarlama A.Ş.

Valikonağı Cad. No.73 Nişantaşı, İstanbul Tel: 46 80 27

Büyükdere Cad. Beytem Han Kat: 4-8 Şişli - İstanbul Tel: 46 11 30

Cam Pazarlama A.Ş., bir Türkiye Şişe ve Cam Fabrikaları A.Ş. kuruluşudur.

İNŞAAT SEKTÖRÜ NE DURUMDA

Selami ELİAL

BUNALIMLI YILLAR

Türkiye Ekonomisinin büyüme hızı 1977 ile 1980 arasında sürekli azalmıştır. İnşaat sektörü ekonominin genel durumundan çabuk ve önemli ölçüde etkilenen özelliği nedeni ile bu genel akışa uygun olarak gerilemesini sürdürmüştür. Sektörün ekonomideki yerini, sözünü ettiğimiz 1977-80 döneminde GSMH ile uyumlu olarak azalışıyla açıklamak olanaklı.

(% 1968 sabit fiyatlarıyla)

SEKTÖR:	1977	1978	1979	1980	1981
İNŞAAT	5.5	4.1	4.2	0.8	0.4
GSMH	3.9	2.9	-0.4	-1.1	4.3

1981 yılında ekonomideki canlanmaya karşın inşaat sektöründeki durgunluk devam etmekte. Enflasyonun devam etmesinin yanısıra yüksek faiz uygulamaları inşaat sektörünün önemli darboğazlar içine girmesine neden olmuş, sektörde yatırımlar azalmıştır. İnşaat işçilik ve malzemelerindeki artışların sürekli olarak devam etmesi, gelir guruplarının alım gücünün azalmasıyla birleşince belirgin bir talep düşüklüğü görülmüştür.

Sanayinin lokomotifi sayılan inşaat sektörü sanayi ürünlerinin önemli bir pazarıdır. Yatırımların bir çoğu inşaatla ilgilidir. Büyüyesinde taşıdığı bunalımını tüm ekonomiye yansıtan yapısıyla bu sektör diğer sektörleri de etkisi altında tutmaktadır.

Türkiye'nin en büyük istihdam yaratan sektörlerinden ikincisi durumundaki inşaat sektörü yüzlerce iş kolunu kapsamaktadır. Sektörde sanayi ürünü kullanma oranı % 30 dur. İstihdam, yatırım, diğer sektörlerle pazar olma açısından, ekonomideki bu önemi ölçüsünde olumsuzluklara neden olan inşaat sektörü bunalımı, "tedirginlik" yaratıcı olmaktan "çöktürücü" olmaya doğru gitmektedir. Örneğin çimento, demir-çelik gibi girdilerin üretim alanlarında stoklar oluşmakta üretim kısılmaktadır.

Bunalımın seyrini istatistiki olarak görmek istersek, Mayıs 1982 de inşaat ruhsatnamelerinin sayısında yüzde 15.7, yapı kullanma izinleri sayısında yüzde 16.9 oranında bir azalma söz konusudur.

İnşaat sektörü yoğun emek az yatırımla çok

istihdam sağlayan bir özelliktedir. Gayri safi yurt içi hasıla'nın yüzde beşi oranında katma değer yaratmakta, yüzbinlerce kişiye istihdam sağlamaktadır. Sektörün krize girmesiyle büyüyen istihdam sorunu ise büyük sosyal yaralara yol açacak boyutlardadır. Sosya-ekonomik açıdan sektörün harekete geçmesi zorunludur.

Bu konumuyla inşaat sektörü ekonomik denge-sizliklerin göstergesi durumundadır. Yüksek faiz uygulaması da, sıkı para politikası da sektörün şu anda içinde bulunduğu durumdan sorumlu tutulabilir.

BUNALIMIN TÜREVİ: KONUT SORUNU

Sektörün görüntüsü, konut sorununa da uzun dönemde çözüm getirilemeyeceğini anlatmaktadır. Her yıl 200 bin adet yeni konuta gereksinim vardır. Şu andaki konut açığı ise 2,5 milyon dolaylarındadır. Toplu konut yapımcılarının bu açığı kapatması olanaksız gözüküyor.

Konut yatırımlarının büyük kısmını özel sektör üstlenmiş, özel sektör yatırımları içinde konut yatırımlarının payı yüksek, yüzde 40'ın üzerinde. Ruhsatsız yapıların bu rakamların dışında kaldığını belirtmek gerekir.

Konut piyasasının hem alıcısı hem satıcısı, aynı dönemde olumsuz etkilenmeler altında kalmıştır. Alıcının alım gücü düşmüş, satıcının maliyeti yükselmiştir. Maliyetlerin artması yanında hızlı enflasyon koşullarında "daha çok kâr" eğilimi konut fiyatlarını aşırı boyutlara sıçratmıştır.

Toplu Konut yasasına bağlanan umutlar boşa çıkmıştır. Bir kooperatif yasası halinde çıkarılan yasa soruna hiç bir çözüm getirmemiştir. Konut sorununu yoğun olarak yaşayan insanların katkısı engellenmiş, caydırıcı bir çok engel konulmuştur. İki yıl geçmesine karşın hiç bir şey yapılmamış, işlevini yitirmiştir.

İnşaat sektörü şehir planlarına uygunsuz olarak faaliyet göstermekte, hiç bir şehir planı on yıldan fazla dayanmamaktadır. Yapılıp yıkılan mahalleler, "yıkılır" raporu verilir yıllarca el sürülmeden bırakılan binalar söz konusudur. Gecekondulaşma, çarpık ve plansız kentleşme sorunlarında inşaat sektörünün yapısının da payı vardır.

Türkiye'de konut talebinin düşmesiyle büyük ailelerin bölünmesi, köyden kente göç, hızlı nüfus artışı arasında çelişki vardır. Son saydıklarımız konut talebini arttırıcı olaylardır.

Konut üretimi konut açığını gidermeye değil yüksek kârlar edilmesine yönelik. Özel sektör yatırımları içinde önemli bir yer tutmasının bir nedeni de bu. Seri, ucuz, standart, kaliteli yapı üretimi için varolan ilişkiler engeliyle, denetim yetersizliği birleşince sorunun çözümü olanaksızlaşıyor. Ufak çapta konut birimleri üreten üreticiler piyasadan çekiliyor, işsiz kalan inşaatçı kuruluşlar iş almak üzere ucuz (1) yapı üretimine gidiyorlar ki, bu, kalitesiz kurlsız, yapı adına gerçekleştiriliyor, Alımgücünde düşme görülmeyen gelir gruplarının konut gereksinmesini karşılamaya yönelik üretim yapan üreticilerin talepsizlik sorunu pek yok denilebilir.

Konut talepsizliği, sadece alımgücünün düşmesi ile açıklanamaz. Daha fazla kâr eğilimi, piyasadaki paranın azlığıyla karşı karşıyadır, bunu da belirtmek gerekiyor. Daha fazla kâr eğilimi, maliyet artışlarının arkasına saklanmaktadır. Birim maliyetler konusunda bazı firmaların açıklamalarıyla, TÜSİAD raporları arasında büyük farklar gözükmesi bundandır.

İNŞAAT FAALİYETLERİ (Ocak - Mart 1983)

	1982	1983	% Değişim
İnşaat ruhsatnameleri:			
Sayı	8.993	8.767	-2.5
Yüzölçüm (000 m ²)	3.653.921	3.527.579	-3.5
Değer (mn TL.)	47.174.029	63.785.401	35.0
Birim Maliyet (TL./m ²)	12.910	18.082	1
Yapı kullanma izinleri:			
Sayı	10.059	10.060	0
Yüzölçüm (000 m ²)	3.178.871	3.041.245	-4.3
Değer (mn TL.)	41.194.215	53.864.919	30.7
Birim Maliyet (TL./m ²)	12.959	17.711	36.7

KAYNAK: TÜSİAD

Bazı inşaat firmalarının açıklamasında, 1983 verilerine göre 100 m² lik normal bir konut 3.5 milyona, sosyal bir konut 2.5 milyona maloluyor, üstelik arsa maliyeti bu hesabın içinde değil. TÜSİAD raporuna göre aynı konutlar (normal-sosyal ayrımı yapılmadan) yaklaşık 1.8 milyona maloluyor. 1982 verileri kıyaslandığında da durum aynı. TÜSİAD 1.2 milyon derken diğerleri normal konut 2.5 milyon, sosyal konut 1.5 milyon görüşünde. TÜSİAD kaynaklarına göre yıldan yıla yüzde 40 olan değişim, kişisel açıklamalara göre yüzde 50 dir.

MALİYETLERDE ARTIŞ

İnşaat sektörünün yaşadığı bunalımda sıkça sözü geçen, inşaat maliyetlerinin yükselmesine neden gösterilen, inşaat malzemelerindeki fiyat artışını ele alırsak, yüzde 45 ile konut birim maliyetlerindeki değişim oranını doğruluyor. Önemli olan bu değişim sonucu ulaşılan konut maliyetleri konusunda farklı

rakamların ortada oluşudur. Yani, daha fazla kâr eğilimi olarak baktığımızda bu farkın da yıldan yıla artışı aynı oranda gerçekleşmiştir.

İnşaat kesiminde üretilen yatırım mallarının büyük bir bölümünün müşterisi kamu kesimidir. Kamu yatırımlarındaki kısıntı çimento, demir-tuğla gibi girdilere talebi azaltmıştır.

İNŞAAT FAALİYETLERİNDE GERİLEME

İnşaat sektörünün gerilemesini inşaat ruhsatnameleri ve yapı kullanma izinlerini ölçüt alarak da görebiliyoruz. İnşaat ruhsatnamelerindeki değişimler inşaat kesiminin geleceğini, yapı kullanma izinlerinin gelişimi ise geçmişteki yığılmanın ve yapıları bitirme eğiliminin bir göstergesi olmaktadır.

1979-1981 zaman dilimi inşaat faaliyetlerinde yüzde 50 azalma, birim maliyet de yüzde 100 lük artışa sahne olmuş.

İnşaat endüstrisindeki bunalım 1981 yılında yoğunluk kazanmış, 1980 de 27.9 milyon m² olan inşaat ruhsatnamelerine göre yeni inşaat sahası yüzde 31.3 oranında gerileyerek 1981 de 19.2 milyon m² ye düşmüştür. Böylece iki yıl arka arkaya inşaat faaliyetlerinin yavaşladığı görülmektedir.

YENİ İNŞAAT (Yapı Kullanma İzinlerine Göre)

Yıllar	Milyon TL.	1000 m ²	Birim Maliyet TL./m ²
1979	81.148.2	15.609.8	5.199
1980	156.604.6	18.096.0	8.654
1981	165.162.0	15.326.0	10.776

YENİ İNŞAAT (İnşaat Ruhsatnamelerine Göre)

Yıllar	Milyon TL.	1000 m ²	Birim Maliyet TL./m ²
1979	176.330.7	34.047.3	5.179
1980	244.448.2	27.934.0	8.751
1981	202.419.0	19.213.0	10.535

KONUT İNŞAATI (İnşaat Ruhsatnamelerine Göre)

Yıllar	Maliyet (Milyon TL)	Yüzölçüm (000 m ²)	Birim Maliyet TL./m ²
1979	141.283.0	27.386.0	5.159
1980	196.681.0	22.381.0	8.788
1981	158.660.0	15.025.0	10.560

Kaynak: TÜSİAD, 1982 Türkiye Ekonomisi

ÇEŞİTLİ İNŞAAT MALZEMELERİNİN 1982 ve 1983 BAŞLARINDAKİ FİYATLARI

İNŞAAT DEMİRİ

	1982 TL.	1983
6 MM	78	55
8 MM	64	52-53
10 MM	64	52-53
12-14 MM	63	52-53
16-18 MM	63	54-56
22-24 MM	71.5	54-56

ÇİVİ

TEL ÇİVİ FAB.	90	115-120
İNŞAAT ÇİVİSİ	65-68	92-95
BETON ÇİVİSİ	70-75	95-97

TUĞLA KİREMİT

8.5 FABRİKA	7.70	7.5
8.5 ŞEHİRDE		9.15
13.5 FABRİKADA	9.80	9.10
13.5 ŞEHİRDE		11.10
KİREMİT FAB.	20.45	—
KİREMİT ŞEHİR		—
OMURGA FAB.	28.80	—
OMURGAŞ		—

"T" DEMİRLER

2.5'LÜK	—	82
3'LÜK	—	78
3.5'LÜK	60	78
4'LÜK	60	78

KÖŞEBENT

2.5'LÜK	60-64	72
3'LÜK	58-62	72
4'LÜK İNCE	59-63	72
4'LÜK KALIN	59-63	72
5'LİK KALIN	60-64	70
6'LİK KALIN	60-64	70

SİYAH SACLAR

2 MM (120 x 240)	60-62	90
2.50 MM (120 x 240)	60-62	90
3 MM (120 x 240)	60-62	87
4 MM	60-62	87
5 MM	60-62	87
6 MM	62-65	87
10 MM (120 x 240)	62-65	85

Kaynak DPT yayınları

DKP SACLAR

	1982 TL.	1983
0.35 MM	YOK	116
0.40 MM	YOK	116
0.50 MM	75-80	115
0.60 MM	72-75	115
0.70 MM	68-72	115
1 MM	68-72	110
1.20 MM	68-72	110
1.25 MM	68-72	110
1.50 MM	68-72	110
2 MM	YOK	110

GALVANİZLİ SACLAR

0.30 MM	139-140	—
0.35 MM	139-140	145
0.40 MM	124-125	140
0.45MM	124-125	135
0.50 MM	119-120	135
0.65 MM	119-120	130
0.75 MM	119-120	130
0.85 MM	119-120	130
1.00 MM	119-120	130
2.00 MM	119-120	130

BORULAR

(İskontosuz Fiyatlar)

1/2 PARGAL	180	204
3/4 PARGAL	227	266
1 PARGAL	325	380
1 1/4 PARGAL	418	500
1 1/2 PARGAL	500	578
2 PARGAL	675	806
2/2 PARGAL	877	1394
3 PARGAL	1170	1048
4 PARGAL	1576	1886
1/2 PARSİY	124	143
3/4 PARSİY	160	184.5
1 PARSİY	235	272.5
1 1/2 PARSİY	351	407
2 PARSİY	504	583
2/2 PARSİY	674	748
3 PARSİY	867	1001
4 PARSİY	1205	1391.5

KERESTE (Bin TL.)

	1982 TL.	1983
BEYAZ DOĞ.	23-25	50-65
ÇIRA ÇAM	30-50	70-100
KAYIN 1. KLT.	60.70	—
KAYIN 2. KLT.	40-50	85
KAYIN 3. KLT.	30.6-40	—
KAYIN 4. KLT.	20-30	45
NEŞE KAL.	70-80	—
CEVİZ KAL.	60-70	—
KIZIL AĞAÇ	20-25	20-25
FİRİNSİZ BALTA	5-20	45
FİRİNLİ BALTA		—
KARAAĞAÇ	30-40	20-40
KISA BOY İNŞ. KER.	12-15	—
NOR. BOY. İNŞ. KER.	18-20	—

ÇİMENTO

FB. TORBA TES	278-279
İNŞAAT TESLİM	347
BAYİ TESLİM	
DÖKME TON	

OLUKLU ATERMİT

325x92 CM	
310x92 CM	1580
250x92 CM	1280
200x92 CM	1030
160x92 CM	830
125x92 CM	650

CAM

2 MM AÇIK	715
3 MM AÇIK	—
4 MM AÇIK	1100
5 MM AÇIK	1425
6 MM AÇIK	1690
7 MM AÇIK	2385
8 MM AÇIK	2550
BUZLU AÇIK	821
TELLİ AÇIK	2550
RENKLİ YEŞİL AÇIK	1190
RENKLİ MAVİ AÇIK	1190
RENKLİ BUZLU AÇIK	1190
SERA	790
CAM KIRIĞI	20-25

Geleceği ilişkin inşaat niyetlerinin bir ifadesi olan inşaat ruhsatnamelerine göre 1981 yılındaki inşaat sahası 1972 yılındaki inşaat sahasına eşittir. İnşaat sahası 1964 de oluşan son on yılın en yüksek seviyesinin yarısına eşittir.

Yıllar	Konut birim Maliyeti
1978	368878
1979	638128
1980	1.047678
1981	1.396749
1982	1.606527
1983 (ilk yarı)	2.400 000

Kaynak: DİE

Geçmişteki inşaat faaliyetlerinin tamamlanmasını gösteren yapı kullanma izinlerine göre 1981 yılında tamamlanan inşaat sahası bir yıl öncesine nazaran yüzde 15 gerilemiştir.

TEKNOLOJİ TRANSFERİNE GEREKSİNME

Bu gerilemelere ek olarak sektörün teknoloji transferine acil gereksinime duyan bir durumda olduğunu da söylersek sektörün bunalımı ikiye açıklık kazanmaktadır.

Ucuz, kaliteli, standart ve iklimlerin olumsuz etkilerini en aza indiren seri bir üretim için inşaat makinelerinin çok yoğun olarak kullanımı zorunluysa, bu makinelerin Türkiye'de kullanım payı yaklaşık yüzde 4 tür. Bu pay gelişmiş ülkelere kıyasla oldukça düşüktür. Türkiye'de kullanılan inşaat makinelerinin yerli üretimi gereken çeşitin yüzde 20 si kadar. Yeni başlayan ve yerli üretimle karşılanamayan gereksinimin giderilmesinde dışalma başvurulmaktadır. Henüz ağır iş makineleri imalatına dönük yan sanayi kuruluşları bile oluşmamıştır. Bu yapılanma inşaat sektörünün bunalımını ikiye ağırlaştırmaktadır.

ÖNLEM DİZİSİ

İnşaat sektörünün yaşadığı bunalımda, konut açığına, işsizliğe, yeni yatırımlara, sanayideki tam kapasite üretimce büyük olumsuz etkilerde bulunması, alınması zorunlu bir yığın önlem olduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Lüks malzemeden kaçınılarak mahalli malzeme kullanılması, konut yasasına işlerlik kazandırılıp konut fonlarının yükseltilmesi, fiyat artışlarının denetlenmesi, inşaat makineleri yerli üretiminin önemli ölçüde desteklenmesi, izinsiz yapıların denetlenmesi, organizasyon yetersizliklerinin giderilmesi, arsa spekülasyonuna karşı yeni ve kesin önlemlerin alınması, teknoloji transferinin hızlandırılması,

iş makineleri dışalımında belli muafiyetlerin sağlanması, devlet sübvansiyonlarından bu sektörün daha fazla pay alması, sektördeki durgunluk nedeniyle oluşan stokların dışatım yoluyla eritilebilmesi için bürokratik engellerin kaldırılması, konut açığını gidermek için yeni üretim tekniklerinin ve iş makinelerinin daha yoğun kullanımının sağlanması, gibisinden bir dizi önlem.

DIŞ MÜTEAHHİTLİK HİZMETLERİ

Son olarak sektörün Orta Doğu'daki durumuna ve sorunlarına değinebiliriz. Orat Orta Doğu'da petrol üreticisi ülkeler, fiyatların düşmesine ya da yükselmesine uygun olarak petrol gelirlerinin önemli bir kısmını alt yapı yatırımlarına dönüştürmeyi hedeflemişlerdir.

Petrol gelirleriyle, ödemeler dengesi büyük fazlalıklar veren petrol ihracatçısı ülkeler, hızlı kalkınma ve yatırım çabalarıyla inşaat ve taahhüt piyasalarını da en büyük pazar durumuna getirmişlerdir.

21 Kuzey Afrika ve Orta Doğu ülkesi 1981 de 81.0 milyar dolar tutarındaki işi ihaleye çıkarmışlardır. Bunda Türkiye'nin aldığı ihalelerin payı yüzde 11.1 Aynı yıl açılan ihalelerin yüzde 73.5'i üç ülkeye ait. Yüzde 28.2 ile Irak, yüzde 27.0 ile S.Arabistan, yüzde 18.3 ile Libya.

1982 de Libya finansman sıkıntısı çekmiş, Irak İran'la savaş durumunda oluşu nedeniyle bazı projelerini askıya almıştır. Bu nedenle ihale tutarlarında oluşan daralmaya 1983 yılındaki petrol fiyatlarının düşmesi eklenmiştir. Kısacası Türk müteahhit firmaları adına olumsuz gelişmeler gündemdedir.

Türk müteahhit firmalarının sayısı iki yüzün üzerindedir. Bunlardan 99'u Libya, 59'u S.Arabistan 28'i Kuveyt'de. Diğerleri çeşitli ülkelere dağılmış durumda ve 16'sı birden fazla ülkede faaliyet göstermektedir. Türk müteahhitlerinin açılan ihale tutarları içindeki payı 1980 de 7.6 iken, 1981 yüzde 11.1, İş hacmi genişledikçe işçi akımı da artmış. Özellikle son yıllarda ülkeden giden işçilerin tümünün inşaat sektörü aracılığıyla Orta Doğu'ya gittiği söylenebilir.

İSTATİSTİK ENSTİTÜSÜ İNŞAAT İSTATİSTİKLERİ RAKAMLARINA GÖRE, TÜRKİYE'DE YAPILAN KONUTLARIN:

% 52'si kâgir	% 49'u 3 odalı
% 17'si ahşap	% 37'si 5 odalıdır.
% 19'u kerpiç	% 68'i tek katlı
% 10'u karışıktır.	% 2'si iki katlı'dır.
% 43'ü tuğla	Toplam inşaatların
% 36'sı betonarme	sayı itibariyle % 75'i
% 10'u brikettir.	alan itibariyle % 78'i
	konuttur.

% 62'si yığma
% 2'si iskelet'tir.

Kaynak: DPT yayınları

Yurda gönderdikleri işçi dövizini ise istikrarlı bir gelişim seyri izlemiştir. Bunda orandaki işçilerin tasarruflarını kullanabilecekleri alanın sınırlılığının ve ödeme biçiminin etkisi vardır.

Dış inşaat ve mühendislik hizmetlerindeki sorunların da az olduğu söylenemez. Yurtdışına sadece mühendislik hizmeti satılmaması bunun yanında inşaat sektörünün iç piyasadaki durumu nedeniyle stoklarında artış görülen mallarında Orta Doğu'da eritilmesi gerçeği en çok tartışılan ve en güncel sorun olmaktadır.

İkincisi yurt içi ürünler burada kullanıldığında ortaya çıkacak olan standardizasyon sorunu. Yurtdışı piyasasındaki rakip firmalara karşı alınacak

önlemlerin ortak bir tavırla uygulanması gerekiyor. Dış ülkelerdeki inşaat birim fiyatlarının izlenmesinde gereken titizlik gösterilemediğinden bazı işlerin kaybedilmesi ya da düşük fiyatlarla alınması sorunu da var. Bu hizmetlerle ilgili olarak yapılan ulaşım ve haberleşme hizmetlerinin iyileştirilmesi de gerek-mekte. Yapılan iş karşılığı ödemelerde gecikmeler olmakta, teminat miktarındaki yetersizlikler nede-niyle kaybedilen işler diğer biryanda. Bu durum ortak tavrı zorunlu kılıyor.

Bunlara bir de sayısız bürokratik engelleri eklersek, yurt içindeki inşaat sektörü bunalımının giderilmesinde dış piyasaya fazla umut bağlamamak gerektiğini görebiliriz.

1979 - 1980 YILLARINDA BAZI AET ÜLKELERİNDE KONUT STOĞU VE BARINMA ŞARTLARI

ÜLKELER		1000 Kişiyeye Düşen Konut Sayısı	Ortl. Oda Sayısı	Ortl. Faydalı Alan m ²	Suyu Olanlar %	Bağımsız Banyosu Olan. (%)	Merkezi Isıtması Olan. (%)
Avusturya	(1)	405	4,2	89,0	100,0	99,1	73,8
Belçika	(1)	382	5,2	165,5	99,2	99,9	97,5
Bulgaristan	(2)	317	2,2	59,0	94,2	88,5	35,6
Batı Almanya	(1)	407	2,9	62,7	—	100,0	99,8
Çekoslovakya	(2)	354	3,7	73,8	99,4	98,2	96,4
Danimarka	(1)	413	4,9	123,4	—	—	—
Doğu Almanya	(2)	395	2,9	62,7	100,0	100,0	96,0
Hollanda	(1)	337	4,0	74,0	100,0	100,0	100,0
İngiltere	(2)	382	4,5	—	100,0	100,0	—
İrlanda	(2)	263	5,5	100,3	99,3	99,3	78,3
İsveç	(2)	394	5,1	113,4	100,0	100,0	100,0
İsviçre	(2)	424	3,9	—	—	—	—
Macaristan	(2)	331	3,4	67,0	98,1	98,1	50,9
Polonya	(2)	274	3,8	64,0	96,3	92,9	91,4
TÜRKİYE	(3)	200	2,6	—	47,9	45,0	4,2
Yugoslavya	(1)	278	2,4	68,6	83,1	80,1	35,6

(1) 1979, (2) 1980, (3) 1975 YILLARINA İLİŞKİN VERİLER

GÖRÜŞME

Ali Rıza ÇARMIKLI

Libaş ve Sinankent A.Ş. Yönetim Kurulu Başkanı

İKTİSAT: Türkiye'de konut açığı nasıl oluşmuştur? Açığı hızlandıran nedenler nelerdir? Bu açığın kapatılması için kısa ve uzun vadede neler yapılabilir?

ÇARMIKLI: Türkiye'de konut açığı, hızlı nüfus artışı, büyük ailelerin bölünmesi ve kırsal kesimden şehirlere süren göç gibi nedenlerle artan talebin konut üretimi ve arzı ile karşılanamamasından doğmaktadır.

Bu açık özellikle, 70'li yılların sonlarına doğru, para maliyetinin artması ve tasarrufların faiz gelirlerine kaymasından dolayı hızla büyümüş ve giderek milyonlarla ifade edilen sayılara ulaşmıştır.

Bu açığın kapatılması, geniş kapsamlı bir planlama ile ele alınmalıdır. Kısa vadede, sosyal güvenlik kurumlarının varolan sistemlerine işlerlik kazandırılmalı ve bu kurumların konut kredileri günün gerçeklerine uygun seviyelere yükseltilmelidir. Ayrıca belli ölçüler içindeki konut yapımını ve sahipliğini teşvik edici yönde vergi indirimleri ve muafiyetleri de hızla ele alınabilir ve çok yararlı olur. Uzun vadede ise, ihtiyaç sahiplerine uzun vadeli, ucuz borçlanma imkânını verecek yeterli fonların yaratılması, bu ihtiyaç sahiplerine konut üretip sunacak olan kamu ve özel kesim organizasyonlarına da uygun şartlarla hazırlık ve teşebbüs kredisi kaynakları bulunması çözülecek ilk ve en önemli sorundur.

İKTİSAT: Toplu konut yasası hakkındaki görüşleriniz nelerdir? Yasanın sizce eksik yönleri var mıdır? Yasa, uygulamada ne derece başarılı olabilir? Yasa özel sektöre ne gibi olanaklar tanıyor?

ÇARMIKLI: Toplu konut yasası üzerine yeterince konuşulduğu kanısındayız. Bu yasa devletin, tüm teşebbüs ve organizasyonda planlamadan arsa ve bina üretimine kadar aktif faaliyet üstlenmesini öngörmektedir. Sistemin işleyebilmesi yaygın bir örgütlenmeye, çok sayıda tüzük, yönetmelik vb. nin düzenlenmesine bağlıdır. Nitekim yasanın yayından itibaren yaklaşık iki yıl geçmesine karşın yetersiz bir geçici madde uygulanmasından öteye gidilemediği de herkesin malumudur.

Öte yandan bu yasa da özel sektöre, kamu kuruluşlarının ve kooperatiflerinin müteahhitlik görevi uygun ve yeterli görülmüş, bu sektörün dinamik teşebbüs, organizasyon ve teknik gücü görmezden gelinmiştir.

İKTİSAT: İnşaat malzemeleri üretimi ne durumda? İnşaat malzemeleri ihracatında gelişmeler var mı? Malzeme ihracatının sektöre olumlu ve olumsuz etkileri nelerdir?

ÇARMIKLI: Türkiye'de ana ve tali inşaat malzemelerinin yeterince üretildiği söylenemez. Bugün bazı kalemlerde ihracat yapılması iç pazar tıkanıklığından ileri gelmektedir. İnşaat sektöründe devlet ve konut yatırımları geliştiği takdirde mevcut malzeme üretim kapasitelerinden hangilerinin yetersiz kalabileceği konunun uzmanlarınca kolayca tespit edilebilir. Ancak şurasını belirtmekte de yarar vardır. İhracata zorlanmak, inşaat malzemeleri sanayimizi dış pazarlarda rekabete mecbur etmiş, bu yoldan da standart ve kalite anlayışı yavaş da olsa bu sektöre girmeye başlamıştır. Bu husus elbetteki ülkemiz yararına bir gelişmedir. Yurt içi inşaat üretiminde ani bir sıçrama olursa belki de bazı yeterli olmayan malzemelerin ithali de düşünülebilecektir.

İKTİSAT: İnşaat sektörü bugün ne durumda? Arsa fiyatlarının durumu nasıldır? İnşaatların metrekare maliyet fiyatları nedir?

ÇARMIKLI: İnşaat sektörünün, yaklaşık yüzde otuz kırk bir kapasite ile çalıştığı, işsiz kalan tesisleri, makine ve ekipmanı ve özellikle işgücü ile çok güç bir dönemi birkaç yıldır yaşamakta olduğu hepimizce bilinmektedir. Şunu da işaret etmek isterim ki, inşaat sektörünü ve ürünlerini genel ekonomiden tecrit etmek kabil değildir. Yani genel maliyet ve fiyatlar, yaşanan yüksek enflasyondan etkilenirken inşaat malzemesinin ve emeğinin ucuz kalmasını beklemek gerçekçi olmaz. Bu açıdan bakıldığında inşaat maliyetleri genel artışa paralel bir yükselme göstermiştir ve göstermektedir. Konut sektöründe ise önemli olan husus konuta ihtiyacı olan alt ve orta gelir düzeyinden alıcının satınalma gücünün yani gelirinin fiyat artışlarına paralel gelişmemiş olmasıdır. İşte bu sebepten alıcıyı ucuz ve uzun vadeli kredilendirecek önemli büyüklükte kaynak ve mekanizmaların yaratılması şarttır diyoruz. Arsa fiyatlarının konut maliyeti içindeki oranı da, kanaatimizce, fazla değişmiş değildir. Yoğun yerleşme merkezlerindeki iş bölgelerinde veya prestij alanlarındaki arsa fiyatlarını örnek alıp genelliyerek sonuçlar çıkarmak tamamıyla yanlıştır. Esasen devlet de Toplu Konut Kanunu ile yeni yerleşme alanları açarak ucuz ve makul maliyetli arsa üretme prensibini vazetmiş bulunmaktadır.

İKTİSAT: Özel sektör olarak sosyal konut yapımına taraftar mısınız? Sosyal konut yapımında devletten beklentileriniz nelerdir? Lüks konut yapımına taraftar mısınız; taraftar iseniz bu konudaki görüşleriniz nelerdir? Daha çok kaç metrekarelik konutlar yapıyorsunuz?

ÇARMIKLI: Hemen dünyanın bütün ülkelerinde devlet, sosyal bir problem halinde ortaya geldiği zaman "konut" sorununa çözüm aramaktadır. Ancak bu çözüm bazı ülkelerde başka yolu olmadığı için tamamen devlet karar ve yönetiminde halka sorulmadan yapılmaktadır. Bir kısmında ise Kamu sektörü araştırmacı, planlayıcı, yol gösterici ve denetleyici görevini üstlenmektedir. Bu amaçla devlet otoritesinin her türlü yaptırımcı imkanları konuyu istenen doğrultuda yönlendirebilmektedir. Hür demokratik ülkelerde tamamen devlet karar ve yönetimi ile vücuda getirilmiş bazı projelerin hayal kırıklığı ile sonuçlandığı ve bazen yapılan konutların iskan dahi edilemediği de bilinmektedir. Bu bakımdan "Sosyal Konut" yapımında dahi devletin bölgesel örnek proje uygulamaları ile kullanıcı isteklerini değerlendirmeden, yukarıdan inme, standart ve ölçüler koymamasını uygun buluruz. Bu isteklerin araştırılmasının mutlaka uygun metod ve şekilleri de vardır.

Özel sektörün lüks konut üretme ve israfa yol açma gibi bir tutkusu elbetteki yoktur. Ancak bugün az sayıda üretilen konutlar içinde bir kısmının alım gücü daha fazla olan dar bir kesime hitap etmesi bu tartışmaya yol açmaktadır. Sayılara vurulursa ve genel ihtiyaç ve üretimle karşılaştırılırsa lüks addedilen bu inşaatların çok küçük bir oran teşkil ettiği anlaşılır.

Konut alanını aile yapısı belirlemektedir. Türk ailesi bugün bir geçiş dönemindedir. Daha çok büyük yerleşme merkezlerinde aile küçülme eğilimi göstermektedir. Ancak yine buralarda konut stokunun yetersizliği kiralari olumsuz etkilediği için birkaç ailenin bir arada barınması zorunluluğu devam etmektedir. Bu meyanda bu geçiş döneminde şunu da dikkate almakta yarar vardır. Birçok ülke konut

krizi ile karşılaştığı dönemlerde, aynı kolaylıklardan istifade eden ve birkaç ailenin iskanını sağlayan konut büyüklüğünü ve bu tarz ikinci ev kiralamayı teşvik ederek bir ferahlık sağlamışlardır. Böylece özellikle yeni evliler, bekarlar veya yalnız yaşayanların bir konut birimi işgal etmelerine göre daha ekonomik bir yerleşim sağlanmış olmaktadır. Bu bakımdan "Kutu ev" gibi cazip çözümleri tartışırken, her şeyi bir tek katı standarda indirgememek ve toplumun çeşitli kesimleri ve geleceği için esnekliği elde bulundurmak yararlı olur kanısındayız. Kendi projelerimizde de biz bu esneklik ve çeşitliliğe uymaya özen göstermekteyiz.

İKTİSAT: Türkiye ekonomisini nasıl görüyorsunuz? Bu ekonomi içinde inşaat sektörünün yeri nedir?

ÇARMIKLI: 1980 yılından bu yana Türkiye Ekonomisi ödemeler dengesini iyileştirme yolunda önemli adımlar atmıştır. Ülke ekonomisi yıllarca süren dışa kapalılıktan, dünya ekonomisi ve ticari ile ilişki kurma dönemine girişin sancılarını yaşamaktadır. Ancak bu doğrultuda gidilecek çok yolumuz, yapılacak çok işimiz vardır.

Bu dönemde alınan tedbirler inşaat sektörünü durma haline sokmuştur. Uzmanlara göre bu sektör genel ekonomi içinde yüzde yirmi civarında bir büyüklük teşkil etmekte ve ikiyüze yakın imalat sanayi grubunu ilgilendirmektedir. Ülkemizde önemli bir sorun olan istihdam, emek yoğun üretim biçimiyle başlıca çözümü teşkil eden inşaat sektörünün canlanması, genel ekonominin de bundan sonraki gelişmelerine katkıda bulunacaktır. Esasen şok tedavisinden sonra gelmesi gereken ekonominin nekahat döneminde, bu yönde iyileştirici önlemlerin alınması beklenmektedir.

“EŞİT İŞE EŞİT ÜCRET” ÜZERİNE

Aytunç ALTINDAL

İlkin şu birinci sayfa haberini okuyalım:

“MESS ile Türk-İş Anlaştı. Madeni Eşyada Verimliliği Esas Alan Ücret Sistemi Başladı. Koç Holding Başkan Yardımcısı İplikçi, “Türk sanayii kendi açısından hayati bir karar alarak önemli bir geçiş sağladı”, dedi. Türk-İş Eğitim Sekreteri Özdemir, “Ülke yararına gördük, sisteme evet demeyi görev adettik” diye konuştu.

Türkiye’de ilk kez madeni eşya işkolunda verimliliğe dayanan ücret sistemine geçildi. Uygulamayla, seyyanen ücret zammı istemine son verildi. (...) İş Değerlemesi adı altında uygulamaya sokulan sistemde iki ana erek var. Bunlardan ilki, işyerleri arasında ücret farklılıklarının kaldırılması, ikincisi de işyerlerinde iş değerlemesi yapılarak, çalışanların yeni bir ücret sistemine geçmesi oluyordu. Sözkonusu uygulama kapsamına MESS bünyesinde örgütlü bulunan yaklaşık 300 işyeri ve 90 bin işçiyi alırken, MESS üyesi olarak 100’den fazla işçi çalıştıran tüm işyerlerinin bu ücret sistemine geçmesi zorunlu tutuldu. (...) İşyerleri arasında ücret farklılıklarının giderilmesi için de yaklaşık 100 iş tanımı yapıldı. Bu amaçla MESS içinde yaklaşık 1,5 yıldır yürütülen teknik çalışmaların sonuçlandığı ve bu çalışmayla işyerleri arasında ‘Eşit işe eşit ücret’ sisteminin kesinlikle tatbik edileceği açıklık kazandı.” (1)

Kesinlikle tatbik edileceği açıklık kazanan ve ‘ülke yararına’ olduğu Türkiye’nin en büyük işçi kuruluşunun eğitim sekreterince açıklanan eşit işe eşit ücret sistemini ayrıntılarıyla açıklayabilmek, bırakınız bir makalenin boyutlarını, birkaç ciltlik bir çalışmanın boyutlarını bile aşar (2). Öte yandan, söz konusu sistemi savunanlar çoğunlukta. Eleştirenler ise azınlıktadır.(3)Bu makalede ise,kuramsal açıklamalara girmeksizin ve oldukça düz bir anlatımla konuya ilişkin bazı hususlara dikkat çekilmek amaçlanmıştır, o kadar.

Yeni uygulamayla ilgili olarak ilk değerlendirmede akla gelen birkaç soruyu sıralayarak başlayalım:

a) Eşit işe eşit ücret sistemiyle işyerleri arasındaki ücret farklılıkları gerçekten de ortadan kaldırılabilir mi?

b) Eşit işe eşit ücret ile verimliliği esas alan ücret sistemi uygulamada ne gibi sorunlar doğurabilir?

c) Eşit işe eşit ücret sistemi tekelci-kapitalizm aşamasındaki ülkelerde ne durumdadır?

d) Eşit işe eşit ücret ve verimliliği esas alan ücret sistemi iddia edildiği gibi ‘ülke yararına’ bir yenilik midir?

Bu soruların muhtemel bazı yanıtlarını ise şöylece özetlemek mümkündür.

a) Aynı işkolunda faaliyet gösteren işyerleri arasındaki ücret farklılıklarını ortadan kaldırabilmek için, i) sözkonusu işlerde çalışan tüm erkek işçiler arasındaki, ii) tüm kadın-erkek işçiler arasındaki ve iii) tüm kadın işçiler arasındaki ücret farklılıklarının ortadan kaldırılması gerekir. Oysa, kapitalist üretim tarzında bu farklılıkları ortadan kaldırabilecek hiç bir güç yoktur ve olamaz. Çünkü kapitalizm ‘Eşitsiz Gelişim Yasası’na tabidir. Hem eşitsiz gelişim yasası, hem serbest ve/veya tekelci rekabet, hem maximum kâr olsun, hem de ücret, istihdam ve işyeri eşitliği olsun demek bir oyalama taktiği değilse, abesle iştigaldir. Aynı işkolundaki BİR işyerinden eşit işe eşit ücreti uygulayabilmek için TÜM işyerlerinde her alanda standartizasyona gidilmesi gereklidir. Bunun kaçınılmaz sonucu olarak da işçilere eşit değil ‘standart ücret’ önerilecek demektir. Standart ücret ise, asgari ücretin, belirli bir işkolundaki uygulamasından başka bir anlam ifade etmeyecektir. Bu durumda, ücret farklılığı, eşit işe eşit ücret sayesinde/aracılığıyla ortadan kaldırılmış olmaz, standartlaştırılmış olur.

b) Doğabilecek sorunlardan birine değinelim. Aynı işkolunda faaliyet gösteren işyerlerinde ücret farklılığının ortadan kaldırıldığı bir ortamda bunlardan biri -ya da birkaçı- hem yeni ve üstün bir teknolojiye geçip, hem de sınırlı bir otomasyon uygulayarak verimini attırırsa ne olur? Bu işyerindeki işçilerin artan verimliliğe oranla kendi aralarında eşit işe eşit ücret almaları gerekir. Ya ötekiler? Teknolojiyi sınırlamak mümkün olamayacağına göre, güçlü ve güdümlü -dış destekli- kuruluşların diğerlerine oranla verimlerini arttırmaları da engellenemez. Yeni ve üstün teknolojiye geçemeyen, sınırlı da olsa

otomasyon uygulayamayan kuruluş, eşit işe eşit ücret ödemezse Türk-İş ile bozuşur, ödese rekabet edemez.... Kaliteyi düşürme yoluna gitse, bu kez de standartizasyon dikilir karşısına. Kestirme tarafından söyleyelim ki, bu firmalar önlerindeki eşit işe eşit ücret tuzağıyla, pirinçten taşları ayıklamaya heveslenirlerken, kendileri ayaklanırlar...

c) Bu sorunun yanıtı aslında tek kelimeliktir, ama biraz uzatmakta yarar vardır. Tekelci-Kapitalizm'in yürürlükte olduğu ülkelerde bu sistem çok kısa bir dönem için büyük sermayeye büyük kârlar sağladıktan sonra (4) uyutuldu. Zaten sözkonusu ülkelerin tekelci çevreleri bu yasayı uygulamaya tam 'O' Kalkınma Hızı projesinde anlaştıkları 1970'li yıllarda geçmişlerdi. Bu projenin gündemden kaldırılmasıyla birlikte yine ücret farklılığı esasına dayalı sistemi etkin olarak kullanmaya başladılar. Kapitalist sistemde pozitif iktisat değil 'normative' sorunsalına bağlı bir olay kabul edilen 'istihdam ve ücret ayırmacılığı'nın gerçek anlamda ortadan kaldırılabilmesi konusunda, kapitalizmi savunan iktisatçılar bile umutlu değillerdir (5). Özellikle kadın işçilerin uğradıkları ayırımların ortadan kalkmasını uzun mücadelelere, yeni toplumsal örgütlenmelere, aile yapısının ve kültürün değişmesine bağlamakta (6) yani davayı mahkeme-i kübra'ya ertelemektedirler. Bugün için *de jure* yürürlükteyse de, *de facto* etkisi olmayan eşit işe eşit ücreti gelişmiş kapitalist ülkeler uygulayamazken, 'kredi verilmesi için elektriğine zam yaptırılan bir ülke, Türkiye' nasıl uygular' Bunu bir düşünelim...

d) Türk-İş Eğitim Sekreteri'nin deyişiyle 'ülke yararına' olan yeni sistemde işçinin alacağı ücret verimliliğe tabi kılınmıştır, seyyanen zam kaldırılmıştır. Buna göre, İŞ ve ÜCRET verimlilik esasına göre EŞİTLENECEKTİR. Verimlilik yükseldikçe işçinin alacağı ücret de hiç bir farklılığa mahal vermeden, yükselecektir. Ah ne mutluluk.... Ücreti işe, onu da verimliliğe eşitlemek gerçekten de kurnazca bir buluş. Ama sadece kurnazca, akıllıca değil. Çünkü işçiler ücretlerini ürettikleri İŞ'in ve verimliliğin karşılığı olarak almazlar. Belirli bir süre için kapitalist patrona sattığı İŞGÜCÜ'ne karşılık olarak alır. ÜCRET, bu nedenledir ki, işçinin İŞGÜCÜ'nün FİYATı'dır. Onun işinin ve verimliliğinin değil. İŞGÜCÜ'nü elçabukluğuyla gözden kaybedip, ÜCRET'i verimliliğin karşılığıymış gibi göstermekle,

kapitalistin KAR'ı devreden çıkarılıvermektedir. İşgücü, çalışma verimini ortaya çıkartan NESNELİK'tir. Çalışma verimi ise, bu nesnellığe bağlı olarak ortaya çıkan GERÇEKLİK'tir. Sözkonusu uygulamada ise nesnelliği olmayan tarımsal bir gerçeklik 'ülke yararına' bir girişim olarak sunulmaktadır. Ortada bir yarar olduğu doğrudur ama yararlananlar (cui bono) kimlerdir? Eğer bu uygulamadan tüm ülke ve özellikle de 90.000 MESS işçisi yararlanacaksa, Bay Kapitalisler 'zarar' edecekler demektir. Yoksa MESS Türk-İş işbirliğini yönetenler hem patronların hem işçilerin -bu arada tüm ülkenin- maximum kâr edecekleri yepyeni bir kapitalizm modeli mi keşfettiler?

NOTLAR

(1) Cumhuriyet, ssI-II. 3 Haziran 1983.

(2) Eşit işe eşit ücretin örneğin sadece ABD'nin yasama organlarında yapılan tartışmaları yıllarca sürmüştür. Bunları aktarabilmek olanaksızdır. Ayrıca sözkonusu sistemi inceleyebilmek için bazı başka yasaları da, örneğin, 'Fair Labour Standards Act' işlemek gerekir. ABD kamuoyunda 1898'den beri eşit işe eşit ücretten söz edilmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz: Equal Pay for Equal Work/Federal Equal Pay Law, 1963. Summary of State Laws A/BN.A. Ed. Stf. Ayrıca bkz: Text of Imperative Bulletin of the Wage and Hour Administrator, U.S. Department of Labor on the Equal Pay Act of 1963 (Issued April 25, 1964) Pub. by BNA. Special Report (April 24, 1964). (3) Eşit işe eşit ücret Türkiye'de çok ilginç çevrelerce hararetle savunulmuştur. Bunların başında MESS ve Türk-İş ile DİSK ve yurtdışındaki bir sol parti gelmektedirler. Sonuncusu, bu sistemi parti programına alacak kadar benimsemişti. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Eşit işe eşit ücret mi? Sibel Özbudun SÜREÇ Siyasal-Kültür Dergisi, s. I ss. 30-43, 1980. Bu talebin eletirisi için bkz: Türkiye'de Kadın, Aytunç Altındal 3. Baskı, HAVASS Yayınları 1980. (4) Eşit işe eşit ücreti manipüle ederek büyük sermaye nail daha fazla kâr sağlar, bununla ilgili bilgiler için solcu olmayan iki araştırmacının kitabını salık verelim: Women's Rights, Anna Coote and Tess Gill. Penguin Special, 1974 pp. 20-30.

(5-6) Labor Economics and Labor Relations, Lloyd G. Reynolds (Yale) 6 th Edition, Prentice-Hall, 1974, pp. 170-171, 442-443.

ÇOK ORTAKLI ŞİRKETLERE BİR MALİ YAKLAŞIM

Dr. Kenan Mortan

"Sandalyeyle Gulf Stream'de balıkçılık yapan yaşlı bir adamdı. Ve seksen dört günden beri tek bir balık yakalayamamıştı. İlk kırk gün yanında bir de yardımcı çocuk vardı. Ama balıksız geçen kırk gün sonunda çocuğun ailesi yaşlı adamın salao, başka deyişle yazgısının son derece kötü olduğu kanısına vardı. Böylece oğulları bir başka sandalda çalışmaya başladı. Ve ilk hafta içinde üç iri balık yakaladı. Yaşlı adamın her gün eli boş dönmesi çocuğu çok üzüyordu. Sandalının gelişini görünce kıyıya iniyor, ya kıvrılmış oltalarla kanca ve zıpkını ya da serene sarılmış yelkeni taşıyarak ona yardım ediyordu. Un çuvallarıyla yamadığı yelken, yaşlı adamın sürekli yenilgisini simgeleyen bir sancak gibiydi." (E. Hemingway, Yaşlı Adam ve Deniz).

Türk ekonomisinde biriktirim yönünden temel açmaz nedir? Bu sorunun belirlenmesi, getirilecek yaklaşımın da çıkış noktasını oluşturacaktır. Ertuna yanıtı şöyle vermektedir: (1).

"Sorunu daha genel bir dille ortaya koymak gerekirse, nüfus ve ulusal gelirin hızla yükselmekte olduğu gelişmekte olan ülkelerde kalkınma hızını saptayan temel unsur talep yetersizliği değil, üretim kapasitesinin dolayısıyla yatırımların yetersizliğidir.(...) Birikimlerde özlenen ve istenilen artışları sınırlayan ilk temel neden, kuşkusuz birikimlerin düzeyini saptayan genel gelir düzeyinin düşük olmasıdır."

Türkiye'de hane halkı aktiflerinin dağılımı yatırım açmazının da nedenini göstermektedir. Aydın ve Mutluer'in yaptıkları çalışmada Türkiye'nin en büyük biriktirim kaynağı olarak hane halkı gelirleri

olduğu anlaşılmakta, ancak 1963-75 döneminde hane halkı tasarruflarının yüzde 50'sinin tasarruf mevduatı, yüzde 34'ünün prim alacakları, yüzde 14'ün banknotlara gittiği saptanmaktadır. Bir birikimin sadece yüzde 1'lik bölümü hisse senetlerine yatırıldığı ortaya çıkmaktadır (2). Bunun sonucu Türkiye'de hane halkı finansal tasarruflarının harcanabilir gelire oranı yüzde 5.9'dur. Ekonometrik çalışmalar Türkiye'de üretken sektörlerin fon kaynakları konusunda benzer yollu saptamalar ortaya çıkarmaktadır. 180 birimlik ekonominin genel dengesinde hane halkı birikimlerinin payı 90 finansal kurumların payı ise 90'dır (3). Başka deyişle, Türkiye'de hane halkı birikimleri en az finansal kurumlar kadar fon yaratmaktadır. O halde bu kesimin ekonomiye enjekte edebileceği fonlar niye daha rasyonel kullanılamaz? Mutler ve Aydın bu sorunun yanıtını "Nicelik ve nitelik yönünden doyurucu yatırım alternatifleri sunma politika"sına bağlamaktadır (4). Aslında kalkınma planlarının reel büyümeyi arttırmak için öngördüğü önlem, hane halkı birikimlerinin teknik deyişle, marjinal tasarruf oranının arttırılmasına bağlamaktadır. Beş kalkınma planında belki de değişmeyen hedef budur.

Konumuz çok ortaklı veya yaygın deyişle işçi şirketlerine dönük önlemler geliştirmek. Bu dert yumağı şirketlerin birbiri ardınca kapanma veya devir haberlerinin geldiği ortamda, acaba Türk sanayiinin strüktür sorunları farklı mı geliyor? Kesinlikle hayır. İşte Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'nın iki uzmanı; 1975-1980 döneminde bilançolarını ele aldıkları 159 şirkette 149 milyar lira olan aktiflerinin yüzde 89'unun borçla, geri kalanın ise öz sermaye ile karşılandığını, işletme sermayesi cari oranının 1.01 yani 0'a yakın olduğunu net kârın öz sermayeye

1. Ö. Ertuna, Finansal Kurumlar, Dokuz Eylül Üni. yayını, İzmir, 1982, S. 19.

(*) Bu yazı İ.Ü. Hukuk Fakültesinde 25.4.1983'de tebliğ olarak sunulmuştur.

2. D. Aydın- K. Mutluer, Tasarrufların Oluşumunu Özendirme Amaç ve Politikaları, E.İ.T.İ.A yay., 1978, S. 41

3. E. Ertuna, A.G.E., S. 252

4. D. Aydın-K. Mutluer, A.G.E., S. 67

oranının yüzde 11'e düştüğünü, yani finansman manivelasının işlemediğini ortaya koymuşlardır. Bunun sonucu, kapasite kullanım oranı düşmekte, likit azlığı mali yapı bozukluğuna yol açmakta, hızlı fiyat artışları ise reel işlemleri sermayesini korumaktan uzak görülmektedir (5).

O halde çok ortaklı şirketleri yaygın biçimde ele alındığı gibi, "Yönetici eksikliği", "zayıf mali yapı", "yanlış kuruluş yeri", "kötü üretim tercihleri" gibisinden statik değerlendirmeler içinde ele alamayız. Alsak da sonuç sadece muhasebecilere yarayacak bir bilanço olabilir. Nedir bu dinamik yaklaşım biçimi? Hane halkının birikimleriyle çok ortaklık olayı nasıl telif edilebilir? İşte burada, teoriye artık "Türk modeli" olarak girmiş (6) olayı daha sıcak ve daha geniş bir perspektiften ele almalıyız. Çünkü ilginçtir ki, iktisat teorisinde "Spontan" model olarak incelenen bu olay Yunanistan, Yugoslavya ve İspanya'da "güdümlü" modeller olarak ortaya çıkmıştır. İspanya'da devlet, kurulan çok ortaklı şirketlerde her bir ortak için karşılıksız 13 bin vermesine ve İspanyol işçisinin ortalama aylık birikiminin 500 DM olmasına karşın, sonuç fiyaskodur. İspanyol işçisinin yüzde 70'i birikimleriyle ev almışlardır (7). Yunanistan'da sorun "fonların nasıl sanayileşmeye akacağı" (8) biçiminde ele alınmakta bu amaçla, Yunan işçilerinin döviz tevdiat hesabı açma ve dönüşten 3 yıl sonra sürdürme hakkını özel faizlerle özendirilmesine karşılık, 204 denekten oluşan bir soruşturmada işçilerin yüzde 76'sı birikimlerini ev ve arsa için yaptıklarını, alımların yüzde 68'i de bunu doğrulayacak biçimde ev ve arsa olduğu ortaya çıkmıştır. Fabrika kurma bir yana atölye oluşturmak için bir tek işçi bile makina almamıştır (9). Yunanistan çabalarının organize edilmesi için, Yunanistan İşçi Şirketleri Destekleme Birliği adlı bir birlik de oluşturmuştur (VFGA),

Yugoslavya deneyi daha reel sonuçlar vermekle birlikte, Zagreb'te kurulu "Center For Migration Studies" verilerine göre 50 işyeri için sonuç fazla başarılı sayılmamaktadır. Oysa sosyalist Yugoslavya

1973 Haziranında çıkardığı bir "Koruma Yasasıyla" yurt dışında çalışan Yugoslav yurttaşlarının hakkını korumayı ve işyeri edinmelerini bir devlet politikası olarak kabul etmiştir (10). Bu amaçla 4 ana önlem geliştirilmiştir.

1. Açılan fabrikaların özel mülkiyette olması, temel ilkedir.

2. Yugoslav işçilerinin getirdiği sermaye yatırıma dönüştürülse bile, faiz ödenecektir.

3. Kurulan fabrikalarda dönen işçilere işyeri garantisi tanınmıştır.

4. Açılan işyerlerinde istihdam yaratma kapasitesi sınırlı ise, devlet her işyerine dönenler için belli bir işyeri kontenjanı koyacaktır. Yugoslavya deneyinde ilginç olan, şirketlerin kuruluş dürtüsüdür. Yugoslavya deneyi üzerine yapılan bir analitik araştırma (11.) kuruluşların Bosna-Hersek gibi ülkenin gelişkin olmayan bölgelerinde kurulduğu, bu kuruluşların işsizliğin yoğun olduğu eyaletlerden özellikle ilgi gördüğünü, kuruluş insiyatifinin genelde yerel ögelerden kaynaklandığı ve çoğu zaman kurulu bir firmanın devir alındığını ortaya koymaktadır. Araştırmacının da kaydettiği gibi, "Konuk işçilerin çok ortaklı yatırımları geriye dönüştürme sadece tali bir ögedir. Kuruluştaki ana amaç, ekonominin canlandırılması ve işsizliğin yaygın olduğu alanlarda işyeri yaratılmasıdır." (12).

Görüldüğü gibi, yurt dışında çalışan işçilerine çeşitli özendirici araçlar getirerek bunun ekonominin büyüme amacına yönelmek isteyen ülkelerde, sonuç fazla başarılı değildir. O halde, Türk modelini nasıl değerlendirmek gerekecektir? 600 milyon DM'lik fon yaratan, 1.5 milyar DM'lik yatırım yapan, 45-50 bin kişilik istihdam yaratan Türk işçi şirketleri kuşkusuz farklı bir olaydır. Olay, devletin öncülüğünden çok bir araştırmada yansıtıldığı gibi şöyle olmuştur: (13.)

"1965 yılının ortalarında 400 kadar esmer yüzlü insan Almanya'nın yabancı işçilerin özellikle yoğunlaştığı Köln kentindeki Hendel sokağında bir salonda toplanmış hararetili bir şekilde tartışıyorlardı. Toplantı yeri savaş yıkıntısı bir evden bozma bir Türk kahvesiydi. Bu kahve aynı zamanda Türk derneklerinin merkezi oluyordu. Tartışmalar arasında üç kişi öne çıkıp, toplantıyı sürüklemeye başladı. Üç kişi daha sonra kurulan ilk işçi şirketinin yöneticileri olacaktır. Bir öneri getirdiler: Gurbette çalışan bizler yurda döndüğümüzde neden birlikte

5. Ö. Eroğuz-A. Alagöz, Sanayinin Mali Strüktür Sorunları, 1981 Sonbaharında Türk Ekonomisinin sorunları seminerine sunulmuş tebliğ, 1981, S. 43 ve 46

6. M. Werth-N. Yalçıntaş, Migration and Reintegration, Transferability of the Turkish model of return migration and self-help-organizations to other mediterranean Labour exporting countries, Genk 1978, İLO-WEP-Working papers

7. G. Mertins, Rückwanderung spanischer arbeitnehmer aus dem Europäischen Ausland, Rückwanderung und Reintegration von ausländischen Arbeitnehmern in Europa, 563-77

8. Mobilität und Migration, Saarbrücken, 1980, Isoplan, S. 377

9. K. Unger, Migration und Regionalstruktur in Griechenland, Rückwanderung... içinde, S. 19-49.

10. Yasanın tam adı, "Gesetz über die grundbedingungen für die zeitweise Beschäftigung und den Shultz Jwgoslawieher Bürger in Ausland'dır.

11. H. Körner, Die entwicklung von rückhelbetrieben in Jwgoslawien, Rückwanderung... içinde, S. 11-19.

12. H. Körner, A.G.G.M.

13. K. Mortan, Boğulan Güç: Halk Şirketleri, Cumhuriyet gazetesi. 4-11 nisan 1982, İnceleme.

çalışıp, birlikte iş kurmayalım? Fikir benimsendi ve bir anda eyleme dönüştü. Çay içilen masalar banka gişesi oldu, bir saat içinde 650 bin mark toplanmıştı. İşte, bu marklar ilk Türk işçi şirketi Türksan'ın temelini oluşturdu."

Köln'deki hararetle tartışmanın teorik boyutunu İSOPLAN Enstitüsü'nün 1977 yılında yaptığı bir örnekleme doğrulamaktadır. (14.). Örneklemeye giren işçilerin, yüzde 40'ı bir işçi şirketine ortak oluş nedeni olarak "ekonomik gelişmeye katkıda bulunma"yı göstermişlerdir. Hatta kimi yazar projeden çok bölgenin gelişmesi fikrinin önem taşıdığını kaydetmektedir. Aynı yazar bu vericiliği Kuran-ı Kerim'de 9. sure olarak yer alan "Zekat" kurumuna bağlama eğilimindedir (15). Gerçekten bir tek Tanrıya özgü olan "almadan verme" eğilimi bir de bu deneyde yaşanmıştır. Motiflerin ayrıştırısını burada tartışmak istemiyorum. Bir gazeteci olarak, bunu yapmak haddim de değil. Akademik çevreler kuşkusuz geniş olanaklar içinde bu olayı enine boyuna araştırabileceklerdir. Aynı İSOPLAN araştırmasında işçi şirketlerine ortak olanların yüzde 30'u Doğu Anadolu'dan geldiklerini, "bilmiyoruz, tanımıyoruz" diyenlerin yüzde 62'sinin ise Akdenizli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bir başka soruyla, üyelerin yüzde 23'ü gelişmemiş bölgelerden geldiklerini ifade ederken, üye olmayanların yüzde 50.4'ü gelişmemiş bölgelerden olduklarını ifade etmişlerdir. Aynı zamanda, üyelerin yüzde 25'i 7 yıldan fazla Almanya'da çalışmış olanlar arasından çıkması kayda değerdir. Ortak olmadıklarını söyleyen işçilerin yüzde 58'i ise, 3 yıldan az çalışmışlar kategorisine girmektedir. Aynı soruşturmada bir işçi şirketine ortak olmalarının dönüştürücü etken olmadığını, soruşturulan 362 denekten yüzde 53'ü ifade etmiştir.

Bu işçi şirketlerinin özellikleri, bu İSOPLAN çalışmasında şöyle irdelenmektedir: (16.)

1. İşçi şirketleri insanların kendi kendine yardım inisiyatifi içinde geliştirdikleri bir olgudur.
2. Hareket, kişilere bağlı gelişmektedir. Motif, yerel liderlerden doğmaktadır.
3. Ekonomik gelişmeye katkı özlemi doğrultusunda projeler çoğu zaman bölgesel katılım kompozisyonları ortaya çıkarmaktadır.
4. Katılım genelde 10 bin TL civarındadır. Bu yüzden yatırımın gerçekleşmesi çok fazla sayıda ortağı gerektirmektedir.

5. Bu kuruluşlara çoğu zaman devletin veya bir bankanın katılımı sağlanmaktadır.

6. Projeler çoğunlukla orta ölçekli işletmeler olup, nüfusun az olduğu küçük birimlerde yatırıma dönüşmekte, istihdam etkisi yatırım başına çoğu zaman 100'ü geçmektedir.

7. Bu kuruluşlara 7 Aralık 1972 tarihli Ankara anlaşması doğrultusunda oluşturulmuş olan "Türk-Alman Katılım Fonu" çerçevesinde yardımcı olunmaktadır.

Geriye dönüş eğilimini organize etmek amacıyla Federal Almanya ile olduğu şekilde Hollanda ile de 1974 ilkyazında bir ikili anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma uyarınca işçi şirketlerin *Remplot programından* yararlanacaktır. Ancak somut sonuçlar sağlanmadığı için, olayı sadece F. Almanya'ya dönük olarak değerlendirmek istiyoruz. Kurulu bulunan 240 şirketten sadece yüzde 34'nün çalışıyor olması, bu konuya dönük önlemleri yeniden gözden geçirmemizi gerektirmektedir. Teşviğin nedenini bir kez daha irdelemeye gerek yoktur. Biriktirim düzeyi sınırlı, 1980 dünya ekonomik bunalımından sonra dış para yaratma kapasitesi sınırlı gelişmekte olan bir ülkede kalkınmanın en etkili araçları hane halkı tasarrufları ile yurt dışında kazanılmış döviz karşılığı gelir olmaktadır. Teşviğin sağlanmaması ise, bir şirkette amprik olarak gözlemeye çalıştığımız şöylesi bir tabloyu ortaya çıkarmaktadır:

Aydın'da kurulu Aykim (Aydın Kimya Sanayi ve Ticaret A.Ş.)'de 1978'de temel atılırken, 885 yurt içi ortak ve 235 yurt dışı ortak bulunmaktaydı. Bu aşama da sermaye 47 milyon TL idi. Yatırım 25 yurt dışı ortak çalışma olanağını sağladı. Şirket sermayesi 153 milyon TL'ye çıkarıldığında yurt içindeki apele işti-
rak 460'a düşerken, yurt dışı ortak sayısı yeni ortaklarla 471'e yükseldi. Ancak işletme sermayesi yokluğundan optimum kapasiteye yakın üretim yapamayan Aykim'de sermaye 200 milyona çıkarıldığını yurt içi ortaklardan katılım 15, yurt dışındaki ortaklardan katılım sadece 51 oldu. Apele çağırısı 3 kez tekrarlanmakla ve hisse senedi nominal değeri her defasında bin lirada kalmakla birlikte, Aykim küçük ortakların olaya artık ilgi duymaması nedeniyle giderek çok ortaklı kompozisyonunu yitirmektedir. Burada dikkat çekici olan nokta çok ortaklı bir şirket de bankaların veya özel idare'nin sermaye payı içerisinde payının artması değil, ama bu kuruluşların da fon yokluğu nedeniyle apele katılamamasıdır.

Çünkü sonuçta, finansal kurumlar hane halkı birikimlerini değerlendirerek fon yaratabilmektedir. O halde niçin yatırımla hane halkı arasında direk bir ilişki kurulmaz? Bu nedenle rasyonel tavandan uzaklaşmadan, ama bu tür kuruluşların ekonomisinin genel amaç ve yararlarına uygun fanusa alınarak özel çözümün değil, ama gerçek sorunlarını yapabilmeleri için 5 noktalı bir önlem demeti önermek istiyoruz:

14. İSOPLAN Enstitüsü, İşçilerin Dönüş Soruşturması 1978, 362 denek.
15. M. Werth, Anmerkungen zur Wirksamkeit deutscher Reintegrationsprogramme für türkische Arbeitnehmer Rückwanderung ... içinde, S. 77-99.
17. Mobilität und feintegration, İsoplan, Saarbrücken, S. 240 ve ud.

1. Vergisel özendirme araçları,
2. Döviz politikası özendirme araçları,
3. Kredilendirme özendirme araçları,
4. Hukuki özendirme araçları,
5. Kur politikası özendirme araçları,

Şimdi bunları sırasıyla ele alalım:

1. Vergisel özendirme araçları: Bu araçlar 3 başlıkta toplanabilir. 1. Sermaye piyasası oluşturmak, 2. Kâr dağıtım politikası, 3. Stopaj'dır. Birinci konuda, Sermaye Piyasası Kanunu, (2499) çıkarılması ile bu piyasaya bir hukuki çerçeve kazandırılmak istenmiştir. Ancak işin çok ortaklıklar yönünü ilgilendiren bir başka başlık çok ortaklı şirketlerin menkul sermaye borsasına kote olması zorunluluğudur. (17.). Bu yolla şirket hisse senetlerinin nasıl ve hangi biçimlerde sirküle edildiği belli olacaktır. Bu ciddi önerinin altını çizmek gerekir. Kâr dağıtım politikası ise, Türk hukukunun ayırım gözetmediği önemli bir uygulamasıdır.

Kârın dağıtılması halinde ticari kazancı olmayan kişilerde 3 milyon TL'ye kadar olan gelirlerde salt % 40 oranında kurumlar vergisi uygulanmakta ve bunun % 20'lik dilimi temettü sahibine yansıtılmaktadır. Kalan 60 birimdir. Gelir vergisi stopajı bulunmamakta, istisna uygulanmaktadır. Bu arada gelir vergisi yasasının 77. maddesi uyarınca gelirin üçte biri vergi alacağı olacağından esas gelir olarak birleştirildikten sonra brüt vergi oranından mahsup edilmektedir. Ancak, artan oranlı vergilendirmeden ötürü "vergi alacağı" kavramı ancak yüksek oranlı gelirlerde anlamlı olmaktadır. En azından "vergi alacağı" kavramının vergi miktarının hesaplanmasında dikkate alınması ve böylelikle temettü sahibinin özendirilmesi önemli bir adım olabilir.

Kârın dağıtılmaması halinde şirket pasifinde fevkalade ihtiyatlar bölümünde bir kalem olarak alınması sonucu ortak için anlamlı halden çıkmaktadır (Cebri otfonansman). Aslında özendirilen, bir yandan finansman gereği, öte yandan vergi alacağının ancak brüt gelirin hesaplanmasından sonra uygulanması nedeniyle, kârın dağıtılmaması halidir. Bu durumda özellikle küçük pay sahiplerinin olaya yönelmesi nasıl sağlanabilir? Ancak kesinlikle açık olan, kârın dağıtılmasının dağıtılmamasına göre daha yüksek oranlı vergilendirilmiştir.

Türk vergi hukukunun kâr dağıtımında bir ayırım gözetmezken, Alman vergi hukukunda kâr dağıtan şirketin yüzde 36, kâr dağıtmayan şirketin 56 oranından vergilendirildiği görülmektedir. Aynı durum Avusturya'da % 50 - % 25 olarak, Japonya'da ise % 35 - 26 olarak biçimlendirilmektedir.

Bunun dışında Türk vergi hukukunun çok ortaklığı engelleyici önemli bir hükmü; temettülerde vergi istisnasına ancak vergi alacağı olarak bakmasıdır. Oysa 2361 sayılı Gelir Vergisi yasasının 22. maddesinden bu konuda bir hüküm getirilerek DPT'nin çok ortaklıklar için belirlediği kıstaslardan (Ek: IV) hareketle bir istisna maddesinin çalıştırılması olası görülmektedir.

Böylesi bir uygulamada haklı olarak kârın dağıtılmaması daha cazip gelmektedir. Bu durumda yapılabilecek olan vergi uygulamasındaki bu oranlar aynen korunsun bile, kâr dağıtan şirketlerin kârları oranında bunu kurumlar vergisinden mahsup edebilme olanağının getirilmesidir. Aksi durumda, otfonansman ile pay dağıtımını telif etmemiz mümkün olamayacağı gibi, sürekli temettü dağıtım durumunda olan şirketleri de özkaynak yokluğundan adeta "cüce sanayi kuruluşu" olmaya mahkûm edileceklerdir. Sorunu, vergi hukukunun normatif hükümlerinde aramak ve getirilecek olan muafiyetleri bir vergi ziyarı görmek yerine, hane halkı tasarrufunun değerlendirilmesi olarak değerlendirecek olursak, kuşkusuz makro ekonomik yarar açısından edinimlerimiz daha büyük olur. Bu uygulamanın içine girmiş olan şirketlerin tasfiyeye gitmesi noktasında ve tasfiye halinde likit fon akıtılması ise, bu andan sonra gerçekten irrasyonel bir iktisadi davranış biçimi olmaktadır ve olacaktır da.

Stopaj konusu doktrinde özellikle ele alınmış bir başka boyuttur. Maliyeci John Due ve Kenan Bulutoğlu bu konuda getirdikleri yorumlarda, uzun yıllar biriktirilerek meydana gelen sermaye artışının bu varlığın paraya çevrildiği yılın geliri sayılarak artan oranda tarifeye tabi tutulmasını vergi adaleti yönünden sakıncalı bulmaktadırlar (18.).

2. Döviz politikası özendirme araçları: Bugün işçinin yurda yollayacağı reel birikimler daha çok mevduat hesabı olarak ele alınmakta ve özendirilmektedir. Özellikle Türk lirasının Mark'a karşı çapraz kurlar aracılığıyla sürekli değer yitirmesi, işçi için özendirici gelmektedir. Bu özendirimin kurumsal boyutu, hiç bir şekilde ele alınmamıştır. Oysa İspanya örneğindeki *Fondo Nocial de Proteccion al Trabajo* nın desteğindeki gibi, bu tasarrufunu bir çok ortaklı şirkete yatırılması halinde ve/veya bir önemli kamu projesine ortak edilmesi halinde farklı faizlendirme uygulaması konuya yeni bir çerçeve getirecektir.

Döviz politikası yönünden irdelenilebilecek bir başka önemli nokta, hazır fonların kullanılması biçimidir. Bugün F. Almanya İktisadi İşbirliği Bakanlığı *Ankara anlaşması* uyarınca Türk-Alman Ortak

17. M. Werth ve H. Jelden ile özel görüşme, Bon, Ocak 1982.

18. John Due, Government Finance, 3 th. edition, Illinois, 1963, S. 187-189 ve K. Bulutoğlu Vergi Politikası, İktisat Fak. yayını, İstanbul 1962, S. 106-108.

Fonunda kullanılmak üzere her yıl 35-40 milyon DM'ı Halk Bankası hesabına yatırmaktadır. Üç yılı ödemesiz devre, 8 yıl vadeli bu kredi işçi şirketlerine dönük kullanılmaktadır (Kullanılmamaktadır). Bu kredinin işletmesinde Türkiye Halk Bankası'nın 1. dereceden ipotek araması sonucu, bu fon kullanılmadan kalmaktadır. Olay Nasreddin Hoca'nın eşiği örneğindeki samanı gösterip vermemekse itirazımız olmayacaktır. Ancak DESİYAP'ın her yıl sadece 2.5 milyar TL. fon yaratabildiği bir ortamda kullanılmayan 35 milyon DM'lık bir fon kanımızca önemlidir.

3. Kredilendirme özendirme araçları: Bugün çok ortaklı şirketlere selektif kredi getiren tek uygulama DESİYAP'ın kredileridir. Bu krediler yetersiz olduğu gibi, verilmiş kıstaslarındaki nesnel olmayan öğeler bu fonu fazlaca dinamik olmayan bir rotaya sokmaktadır. Nisan 1980'de ihracat için getirilmiş ihracat teşvik kredisi uygulamasından olduğu gibi, üretim taahhüdü karşılığı selektif düşük faizli bir kredi uygulaması "bu şirketleri kurtarmaktan" bizi arındıracaktır. Bu konuda T.C. Ziraat Bankası'nın bu misyonu üstlenmesi kanımızca yerinde bir başlangıç adımı oluşturabilir.

4. Hukuki özendirme araçları: Bu başlık altında iki önemli nokta dikkatimizi çekmektedir. Birincisi, TTK'nın azınlık paylarına ilişkin düzenlemesine ilişkin yetersizliklerdir. Bir yandan çok ortaklıların şirket kuruluşu özendirmek istenirken öte yandan, azınlık pay sahiplerinin hukuksal anlamdaki hakları korunamamaktadır. Bunun bir "Çerçeve Yasası" içinde düzenlemek mümkündür. İkincisi ise, kuruluşu yurt dışında olan çok ortaklı şirketlerin Avrupa tipi anonim şirket statüsüne alınmasıdır (19.). Avrupa Toplulukları Komisyonu Mayıs 1975'te Avrupa Tipi Anonim Ortaklıklar Statüsüne ilişkin tasarıya Bakanlar Konseyine sunmuştur. Bu konuda Aksoy'un yorumu, "Ortak Pazar bünyesi içinde olmayan devletlerin şirketleri Avrupa tipi anonim şirket kuramazlar ise de, bu şirketlere katılabilirler. İşçi şirketi burada yabancı uyruklu olacağı için böyle bir sorun yoktur" (20.) demektedir. Bu düzenlemenin birinci yararı, işçi şirketlerinin paylarının AET ülkelerine serbest dolaşıma kavuşturulması öte yandan ise, AET şirketleri ile kurulacak olan ortaklıklarla Joint Venture ilişkisinin başlıyabilmesidir.

5. Kur politikası özendirme araçları: 1 Mart 1978'den sonra devletin döviz kredisinden doğan kur farklarına kur garantisini kaldırmasından sonra, Merkez Bankası 1981'de TSKB aracılığıyla kullandır-

ılmak üzere 8 yıl vadeli 30 milyar TL.'lik bir reeskont kredisi olanağı yaratmıştır. Ancak kurlardaki yüksek oranlı sıçramalar bu kredinin varlığını erozyona uğratmıştır. Öyle ki, kimi şirketin sadece kur farkında doğan borcunun miktarı o yılki, bilanço cirosunun üstünde olabilmektedir. Bu durumda kur farklarını dönük olarak olayı her yılki cari kur üzerinden konsolide etmek ve borcun ödenmesinde konsolidasyonunun yapıldığı yılın kurunu esas almak devletin bugünkü sınırlı mali olanakları ve istikrar politikasının gereği bir çözümü olacaktır.

İSOPLAN yaklaşımı: İSOPLAN işçi şirketlerine dönük yaklaşımını şirket bazında destek ve Balassa'nın "Rekabet Edebilir Sektörler" sınıflandırmasından hareketle Türkiye'nin çok ortaklıları teşvikini istemektedir (20.), (21.). Buna göre, Türkiye'nin ihtisaslaşabileceği veya üretime yönelebileceği ürünler RCA oranına göre, belirlenmektedir. Bu belirlemede kıstas, potansiyel rekabet pozisyonundan hareketle, mutlak ihracata 100, mutlak ithalata yine 100 verecek, bundan sapmaları oranlandırmaktadır.

Burada hareketle, Türkiye'nin maden işleme, iplik, sıhhi tesisat, konfeksiyon, kundurada ihtisaslaşması gerekmektedir. Oysa RSA değerleriyle yapılan hesaplama tekniği, bize çok ilkel gözükmektedir. İhracat gibi, sürekli değişken bir konuda değerlere bakılarak yatırım önerisi getirilmesi, öte yandan ithali yapılan üründe ise yatırımlardan kaçınılmasını söylemek kanımızca iktisat teorisinde pek yer almayan bir yaklaşım biçimidir. En azından bu sıralamada yer almayan İşbir, Abana Elektronik, Dokap, Yibitaş, Şirintaş, Sörmaş gibi çok ortaklı kompozisyonların bu sıralamada çok farklı alanlarda üretim yapması ve kâr etmesi kanımızca yaklaşımın yüzeyselliğini kanıtlamaktadır. Bu hesaplamanın bir farklı biçimini, Ohlsen geliştirmekte ve emek faktörüne yapılan günlük ödemelerden hareketle mal faktörüne eşlik noktalarını bulmaktadır (22.).

Bu tabloya göre de, emek-yoğun sektörler, dericilik, ağaç işleme, metal işleme, tekstil ve otomotiv Türkiye'nin yönelebileceği alanlar olarak nitelemektedir.

Ancak, F. Almanya'nın getirdiği bir ciddi önerinin altını çizmek gerekir: Özellikle çok ortaklı şirketlerin DESİYAB ile birlikte, 22 Ocak 1983'te gerçekleştirdikleri "Ekonomik Büyümenin Finansmanı" sempozyumunda Alman İktisadi İşbirliği bakanlığı yetkililerinin geliştirdiği Joint Venture önerisidir (23.). Daha sonra Türkiye'yi ziyaret eden bir grup Bavyalı

19. M. Aksoy, İşçi Şirketlerinin Yurt dışı hukuksal sorunları, DESİYAB seminerine tebliğ.

20. U. Hicmen, Invegtitionschancen des Kapitals ausländischer Arbeitnehmer in ihren Herkunftsländern, Rückwarderung... içinde, S. 119-145.

21. B. Balassa, Trade Liberation Among Industrial Countries, Newyork; 1967, Dünya bankası yayını.

22. L. Müller-Ohlsen, Möglichkeiten und Grenzen des Industriegüterexports der Türkei, Die Weltwirtschaft, heft 1, 1975 S. 135

23. Desiyab semineri zabıtları, Ocak 1982.

sanayici ve Saarbrücken Sanayi odası temsilcileri aynı öneriyi geliştirmişlerdir. Önerinin özellikle orta ölçekli şirketlere dönük yapılması dikkat çekicidir. Böylelikle, Alman orta boyutlu sermayesinin Türkiye'de yatırım yaparak 3. ülkelere ihracat (hizmet ve mal akımı olarak) yapılması amaçlanmaktadır. Bu önerinin özellikle hizmet ve yatırım potansiyeli çok yüksek olan Orta Doğu Dünyasında büyük geçerliliği bulunmaktadır. Ancak bu öngörü hakkında daha iyimser konuşabilmemiz için uygulamaları görmek gerekir.

Özetle, bir tebliğ çerçevesinde yapılamayacakları değil, ama rasyonel dokuda yapılabilecekleri göstermek istedik. Sorun, yerleştirilmiş bu stabilizatör built-in Stabilizatör aracılığıyla hane halkı birikimlerinin Türk ekonomisine kanallı edilmektedir. Unutmamak gerekir ki, işçi şirketleri başlıklı ayrı bir kategori ve ayrı bir sorunlar yumağı bulunmamaktadır. Ekonomimizin tüm yaşamsal strüktür sorunları burada da gözlenmektedir. Yaklaşımın yanlışlığı bu

tür şirketlerin ancak ölüm anında yoğun bakıma alınmasıyla görülmektedir. Bilmeliyiz ki, 1962 yılından bu yana yurda 15 milyar Dolarlık dış kaynak akıtan ve belki de ekonominin dış finansman ihtiyacının giderilmesinde en önemli etken olan işçi birikimlerinin şu ağıtları yakan insanlarca gerçekleştirildiğinin bilinmesidir. (24.). "Sosyal antropolog Prof. Dr. Kurt Reinhard Adana'da oğlunu Almanya'da yitirmiş Halime Akyol'un şu ağıtı bandına kaydediyordu:

Almanya'nın yazıları
Babam diye ağlıyor
Gitme dedim neden gittin
Özümün ömrünü söktün
Yavrularını yetim döktün
Ben ağlarım deli deli.

24. K. Mortan, Yurt dışına göçün yazılı edebiyata yansması, basılmamış tebliğ.

E.FROMM'UN KİTAPLARI

- Escape From Freedom, 1941 (Hürriyetten Kaçış, Tur Yayınları, Ankara 1972, Çev: Ayda Yörükkan).
- Man For Himself, 1947 (Kendini Savunan İnsan, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1982, Çev: Necla Arat).
- Psychoanalysis and Religion, 1950 (Psikanaliz ve Din, çeviren ve yayımlayan: Aydın Arıtan, İstanbul 1982).
- The Forgotten Language, 1951 (Unutulmuş Dil).
- Psychoanalyse und Ethik, 1954 (Psikanaliz ve Ahlak; bu kitabın 'Man For Himself'in başka adla yayımlanmış baskısı olduğunu sanıyoruz).
- The Sane Society, 1955 (Sağlıklı Toplum, Payel Yayınevi, İstanbul 1982, Çev: Yurdanur Salman-Zeynep Tanrısever).
- The Art of Loving, 1956 (Sevme Sanatı, De Yayınevi, İstanbul, 1967, Çev: Yurdanur Salman), (Sevme Sanatı, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1982, Çev: İştan Gündüz).
- Sigmund Freud's Mission, 1959 (S. Freud'un Hizmeti).
- Zen Buddhism and Psychoanalysis, 1960 (Psikanaliz ve Zen Budizmi, çeviren ve yayımlayan: İlhan Güngören, İstanbul, 1978).
- May Man Prevail, 1961 (İnsanlar Kurtulabilir mi?).
- Marx's concept of Man, 1961 (Marx'da İnsan Kavramı).
- Beyond the Chains of Illusion, 1962 (Çağımızın

- Özgürlük Sorunu, Özgür İnsan Yay. Ankara 1973, Çev: Bozkurt Güvenç), (Yeni Bir İnsan, Yeni Bir Toplum, Say Kitap Pazarlama, İstanbul 1982, Çev: Necla Arat).
- The Heart of Man, 1964 (Sevgi ve Şiddetin Kaynağı; Payel Yayınevi, İstanbul 1979, Çev: Yurdanur Salman-Nalân İçten).
- Socialist Humanism, 1965 (Sosyalist İnsancılık).
- You Shall Be As God, 1966 (Tanrı Gibi Olabilirsiniz).
- The Revolution of Hope, 1968 (Umutun Devrimi).
- The Anatomy of Human Destructiveness, 1970 (İnsan Yıkıcılığının Anatomisi).
- To Have Or To Be, 1976 (Sahip Olmak Yada Olmak, Arıtan Yayınevi, İstanbul 1982, Çev: Aydın Arıtan).
- Greatness and Limitations of Freud's Thought, 1979 (Freud Düşüncesinin Büyüklüğü ve Sınırları, çeviren ve yayımlayan: Aydın Arıtan, İstanbul 1981).

ÖZÜR

Geçen sayımızda (Mayıs-Haziran 1983) yayımladığımız "Erich Fromm'da Özgürlük Sorunsalı II" başlıklı yazının sonuna eklenmesi gereken 'kitap kaynakçası', teknik bir yanlışlık sonucu baskıya girmedikten önce bu sayımızda yayımlıyor, okuyucularımızdan ve yazardan özür diliyoruz. Ayrıca söz konusu yazının birinci bölümünün, Aralık 1982'de çıkan 217. sayımızda yayımlanmış olduğunu da belirtelim.

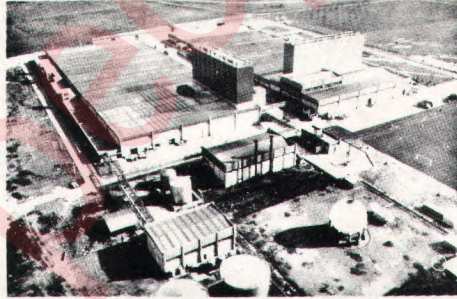
Her yeni yıl Akbank'ta yeni bir

Yatırım yılıdır

Bugün Akbank, çimentodan lastiğe, tekstilden gıda sanayine kadar dünya çapında 64 büyük sanayi kuruluşun ortağı ve kurucusudur.

Bu kuruluşların yeni yatırım projeleri toplamı 26 milyar lira ve 1982 yılı ihracatı 257 milyon dolardır.

Bu kuruluşlar ülke ekonomisinin temel dayanakları ve Akbank'a duyulan güvenin güçlü kanıtlarıdır.

Türkiye'de kendi dalında endüstriyel dokuma üretimini yapan tek kuruluş KORDSA'nın ilave tesisleri de 4 Şubat 1983 tarihinde hizmete girdi.

Siz de milyonlarca tasarruf sahibi gibi Akbank'a gelin...
Akbank güvencesinde yasal en yüksek faizi alın.

FAİZ ORANLARI TABLOSU

1 yıl vadeli	% 45
6 ay vadeli	% 40
1 yıl vadeli aylık ödeme	% 38
6 ay vadeli aylık ödeme	% 34
Tasarruf mevduatı vadesiz	% 20

AKBANK
"Güveninizin eseri"

Günü gelince!

Tasarrufun amacı;
zamanlı/zamansız giderleri
zorlanmadan karşılamaktır.

Tasarrufun amacı;
elinin altında bir kaynak
bulundurmak... günü gelince
yararlanmaktır.

593 şubesiyle
Yapı Kredi, tasarrufları

gününde verimlendiren
zengin bir kaynak,
güvenilir bir dayanaktır.

**YAPI ve KREDİ
BANKASI**

"hizmette sınır yoktur"

EBRU SANATI

İhsan ARGUN

El sanatları, bir ulusun kültürel gelişmesinin ve kişiliğinin en canlı belgeleridir.

Türkler, süsleyici el sanatlarının her dalında yaratıcı ve çığır açıcı olmuşlardır. Hiç bir dünya müzesi yoktur ki, orada süsleyici Türk el sanatlarına yer ayrılmamış bulunsun.

El sanatlarımızın en önemlilerinden biri de, şüphesiz ebrudur. Ancak bugün için varlığını çok büyük ölçüde yitirmiştir.

Hat ve cilt sanatında bir süsleme aracı olarak kullanılan ebru kendine özgü araç ve gereçlerle boyanmış kağıtlara verilen bir isimdir.

Farsca (Ebr) sözcüğünden gelmektedir. Bulut anlamında kullanılmaktadır. Bu özet bilgi ile ebru sözcüğünün bulutlu kağıt manasına geldiği anlaşılmaktadır. Ancak Osmanlı devri şairleri ve halk edebiyatı ozanları ebru kelimesini kaş anlamında da dile getirmişlerdir.

Örneğin, 17. Yüzyıl divan şairlerinden Nevi bir şiirinde ebru sözcüğünü şöyle kullanmıştır:

Kurulmuş durmak ol müşkin kemana çok zarar verir

Çatıp ebrun Nevi'ye yeter hışmayledin canâ

Öteyandan 19. Asır halk ozanlarından Dadaloğlu da bir dizesinde ebru kelimesini şöyle dile getirmektedir:

Dadaloğlu bunu der yolunan,
Ebruları sırmayınan telinen.

Türk insanının tarih boyunca el işleri yol ile iyiyi, doğruyu ve güzeli bulmasındaki tipik örneklerinden biri olan ebru özetle şöyle yapılmaktadır:

İlk olarak ebrulanacak kağıtların büyüklüğünden bir kap hazırlanır. Kitre (x) adı verilen madde, su ile karıştırılarak koyuca bir sıvı haline getirilerek bu kaba boşaltılır. Daha sonra istenen renkteki madeni veya kimyevi kuru boyalar iyice ezilir toz biçimine geldikten sonra ayrı ayrı ufak kaplarda zamklı sıvı ile karıştırılır. Oldukça koyu bir kıvamda iken içlerine bir ilâ iki kahve kaşığı sığır ödü konur. Tüm bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra kitreli büyük kaba boyalar koyu renkten başlayarak dökülür. Ancak ödle yumuşatılmış boyalar kitreli suyun yüzeyinde kalacaktır. Zira öd çökmeyi önlemiştir.

İstenen renkteki boyalar suyun yüzeyine serpidikten sonra bir tığ, bir süpürge çöpü veya bu nitelikteki bir araçla boyaların üzerine gezinerek çeşitli şekiller verilir. Bu husus ilk çalışmalar sırasında iyi formlar bulabilmek için zor olabilir. Ancak yılmamak gerekir. Meleke kazanmak şarttır.

Zamanla kayıtlı olmayan bir aşamadan sonra yeni şekiller ve motifler bulmak mümkündür. Bu kişinin ebru sanatına vereceği ilgi, araştırma ve çalışma ile orantılıdır.

Şimdi yine bu konu ile ilgili uğraşımızı sürdürelim.

Tüm hazırlıklar tamamlandıktan sonra ebrulanacak kağıt, sakın olarak ve yavaşça kabın üst yüzeyine konur. Beş ile on saniye bu şekilde bırakıldıktan sonra, yine yavaşça ve büyük bir özen gösterilerek kaldırılır. Bu arada, kağıdın tüm boyayı çekmemesi için iyi bir zamanlama gereklidir.

Bundan sonra kağıt, kuruması için çapraz bir şekilde önceden gerilmiş bir ip üzerine asılır. Ancak kurumaya bırakılan yer fazla sıcak ve güneşli olmamasına dikkat edilmelidir.

Şayet kitreli su üzerine konulmuş boyalar bozulmamış ve şekiller yerinde ise başka bir kağıtla ebrulama yöntemi sürdürülür.

Bu arada ebrulanacak kağıdın biraz kabaca ve boyayı kolay emen cinsten olmasına özen gösterilmelidir.

Ebru ile sadece dalgalı hareler değil, dekoratif şekiller ve çiçekler de yapmak mümkündür. Her ebru ustasının kendine özgü şekilleri vardır.

Ebru isimleri:

AKKÂSE EBRU: Üzerine yazı yazılacak kağıtların kenarları başka, orta kısmı başka renkte yapılan ebru.

BATTAL EBRU: Şekilsiz ebrular için kullanılan bir tabirdir. Battal adı verilen büyük boydaki kağıtlara uygulandığı için bu adı almıştır. Bu ebru genellikle kitap ve defterlerin iç kapaklarında kullanılır.

AHARLI EBRU: Üzerine önce nişasta, sonra yumurta akı sürülmüş ve parlatılmış ebru.

HATİP EBRU: Hiç XII (M. XVIII)'ni asırda Ayasofya hatibinin yaptığı ebrulara verilen addır. Özellikle yazma eserlerinin ciltlerinin iç kısmında süsleme için kullanılır. Taraklı ebru adı da verilir.

KUMLU EBRU: Bir zemin üzerine serpilmiş kum taneler şeklinde olduğu için bu ismi alır, en kolay ebru şeklidir. Çok rastlanan ve hemen her ebru ustasının denediği bir tarzdır.

SOMAKİ EBRU: Somaki mermer biçimindedir. Bu ebru yumurta akı ile aharlandığı ve parlatıldığı takdirde tam bir mermer görüntüsü verir.

NECMEDDİN EBRUSU: Bu el sanatının en büyük ustalarından biridir. Ebru sanatına lale ve karanfil motifini getirmiştir. Başka bir deyimle çiçekli ebrunun babasıdır. Yapılması çok zordur.

YAHUDİ EBRU: Taklit olarak yapılmış ebrulara verilen isimdir.

Her ebru nonfigüratif bir tablodur. Bugün unutulmaya yüz tutmuş bu el sanatının yeniden değer kazanması ve özellikle güzel sanatlarla ilgili meslek okullarından uygulamaya konulması yerinde bir davranış olacaktır.

***KİTRE:** Baklagillerden bir bitkidir. Daha çok Anadolu ve İran'da yetişir. Zamk elde edilir. Eczacılıkta da kullanılır.

İHRACATINIZDA,

Uzman kadrosu ve yurtdışı temsilcilikleri ile etkin, güvenilir ve tecrübeli rehberiniz;

TEKFEN DİŞ TİCARET A.Ş.

TEKFEN DİŞ TİCARET A.Ş.

Tekfen Binası kat 3 4. Levent - İstanbul

Tel: 64 61 11 - 164 34 95 - 164 82 73 - 164 82 74

Tlx: 26 303 holt tr- 26 453 fen tr İSTANBUL-TURKEY